Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 150 (11648) | 1981 чылдың июнь 28, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Бөгүн — Совет аныяктар хүнү

РЕШЕНИЯ XXVI СЪЕЗДА КПСС В ЖИЗНЬ!

Кызылдың дааранылга фабриказында Валентина Гавриловна Шевченкога удурткан комсомолчу-аныяктарның дааранықчылар бригадазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкиннинг күүседир дээш чыл эгезинден бээр күжениишкинниг ажылдап келгенниниң түңнелинде, республикада комсомолчу-аныяктарның дээре бригадаларының санында киргеп. Бригадада 46 дааранықчыларның 33-ү комсомолчулар. Оларның аразында чартык чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен аныяктар хөй. Эрткен айның түңнели-биле В. Г. Шевченконуң бригадазы үк фабрикада социалистиг чарыштың мурнуку одуруун баштап, план күүселдезин 100,3 хууга боттандырганнар.

ЧУРУКТА: бригаданың бөлүк кежигүннери.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: баштайгы чылы

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Тыва медээ тудугнуң» автобаазазының бригадаларының социалистиг хүлээлгелеринде мындыг одуруглар бар: автотранспортту хумагалыг эдилээр, кывар-чаар материалдарны камналгалыг чарыгдаар, ажылдың ажыктыг чоруун бедиткеш, алган даалгаларны хуусаазындан эрте боттандырар.

Үк бүдүрүлгениң чолаачылары хүлээнгениң күүседир дээш аразында чарышты калбарткаш, бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглап, кызымаккай ажылдап келгеннер. Ооң түңнелинде дуржулгалыг чолаачылар Александр Сысоев, Илья Вендерлых, Виктор Нермолаев, Владимир Самелюк, Василий Журба оларның удурткан бригадалары бо чылдың баштайгы чартыының планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүсеткен.

Хоочун бригадир А. Сысоевтиң удурткан бригадазы алды айлар дургузунда 807 муң тонна-километр ажылдарны кылыр планын 1309 муң тонна-километрге, а И. Вендерлыхтың чолаачылары 875 муң тонна-километрниң ажылдарын 1379 муң тонна-километрге боттандыргаш, чарыштың мурнакчыларының одуруунда киргеннер.

Тус-тус чолаачыларның, бригадаларның аразында чарышты түңнээш, алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеннерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп келгени деӊ-дески ажылдаарынга улуг идиглиг бооп турар. Күчүлүг автомобильдерниң башкарыкчыларының аразындан шылгарааннарга «Эң эки чолаачы» деп атты, мурнакчы бригадага шилчиир вымпелди тыпсып келген. Эрткен айларның түңнели-биле дуржулгалыг чолаачылар Виктор Нермолаев, Леонид Еков, Илья Вендерлых, Анатолий Пшеничный олар алган хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, чарыштың тиилекчилери бооп шылгарааннар.

Автобаазаның чолаачылары чагыкчыларга херектиг янзы-бүрү чүъктерни чогуур үезинде чедирер дээш шудургу ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ЧАРТЫК ЧЫЛДЫЫН — ХУУСАА БЕТИНДЕ

Районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзинге коммунал ажыл-агый чери хамааржыр. Он бирги беш чылдың баштайгызының бирги кварталының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин коллектив бүрүн күүсеткен. Чурттакчы чонга коммунал ачы-дузазын чедирериниң бирги кварталда планы 105,3 хуу күүсеттинген. Адырлар аайы-биле калбарган социалистиг чарыштың бирги черин планныг онаалдазын 110 хуу күүсеткен хеп-чуур чериниң коллективи ээлээн, дараазындаазын — чунар-бажыңның, аалчылар бажыңының ажылдакчылары тус-туста алган.

Социалистиг хүлээлге күүсеттинген, план ажыр боттанган, 9050 рубльдиң ачы-дузазы чонга чедиртинген. Ынчангаш 1981 чылдың бирги чартыында чурттакчы чонга ачы-дуза чедирериниң планныг онаалдазын районнуң коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары хуусаа бетинде 104,4 хуу боттандырган.

Он бирги беш чылдың баштайгызында чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынары көрдүнген. Ынчангаш коллективтиң 1981 чылда социалистиг хүлээлгезинде чаагайжыдылга талазы-биле чамдык хемчеглер көрдүнген. Чаагайжыдылгага ажылдаар бригаданы тускайлаан. Олар кудумчуларда тарымал үнүштерниң ажаалдазы, суггарылгазын кичээнгейде алган.

Чартык чылда чаагайжыдылгада көрдүнген хемчеглерни коллектив багай эвес күүсеткен. Чижээ, коммунал ажыл-агый чериниң тускайлаан бригадазы район төвү — Эрзин суурнуң кудумчуларында 1000 погон-метр штакетникти тургускан. Чыл дургузунда маңаа 1500 погон-метр штакетникти чаарты кылыры көрдүнген. Коллектив ол хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар болгаш оңу бүрүн күүседиринге бүзүрелдиг.

Эрткен чазын суурнуң кудумчуларынга, албан организациялар девискээринге 2500 тарымал үнүштерни немей олурткан. Оларның ажаалдазы, суггарылгазын доктаамал чорудуп турар. Чартык чылдың дургузунда Эрзин суурга 2000 рубльдиң шимелде-каасталга ажылдарын кылып, кескү агитацияларны чаарткан.

Коллективтиң чартык чылда күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ажылдаанынга мурнакчыларның үлүү улуг. Чижээ, күш-ажылдың хоочуну З. Н. Ламажап, Н. М. Кыргыс, А. Л. Нурзет, А. С. Моргуй олар 1981 чылдың бирги чартыында хууда социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеннер.

З. КУУЛАР.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчик районнуң малчыннары шалыпчы ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде 1981 чылдың баштайгы чартыында күрүнеге сүт, дүк садарының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Районнуң сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери чартык чылда 580 тонна сүт садар турган, июнь 26-да күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз эки көргүзүгнү чедип алган. Күрүнеге 95 тонна сүт садар турган, 126 тонна чедирген.

Ажыл-агыйлар чартык чылда 80 тонна дүк садар планын 5 тоннага ажыр күүсеткен. «Барлык» биле «Шекпээр» совхозтар кайызы-даа 15 тонна дүк садар турган, 18 тоннаны дужаап, бердинген онаалданы ажыр боттандырганнар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

ЭҢ ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

Бо чылын кажан-даа туруп көрбээн кааң болган. Ынчангаш тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн алырының кара чаңгыс магадылалы — суггат. Ындыг болганда суггатты үзүктелиишкин чок чорударынче, бар сугну шак хире-даа халас агыспайн ажыглаарынче онза кичээнгейни салыр херек. Ам чайгы өзүүшкүн суггарылгазын чорударының кидин түлүк үези. Ажыл-агыйларда оңу канчаар боттандырып турарыл?

Июньнуң 22-деги медээ-биле алырга, республикада суггаттыг 38 муң ажыг гектар шөлдүң 17805 гектарынга баштайгы өзүүшкүн суггарылгазын чоруткан. Ол — планның 46,5 хуузу. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, суггарган чер 7577 гектар хөй болуп турар. Ынчалзажок эрткен чылдың бо үезинде чаъс-чаашкын удаа-дараа болуп, шөлдер ой-тап өл-шыкты ап турган болгай. Ооң ужурунда үстүнде ылгал ажылды эки деп барыткаарының барымдаазын бербейн турар. Ийиги өзүүшкүн суггарылгазын беш муң гектар хире черге чоруткан. А үш катап суггарган шөлдер харын-даа эрткен чылдыындан эвээш болган.

Бии-Хем районда «Саян» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтар суггаттыг бүгү шөлүнге баштайгы өзүүшкүн суггарылгазын чоруткан. Ол ышкаш Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары суггарылганы шалыпкын темпилиг чорудуп турар. Мында дөрт муң ажыг гектар шөлдүң 3676-зы суггартынган азы план 91,1 хуу күүсеттинген. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары база өзүүшкүн суггарылгазын багай эвес организастаан.

Ынчалзажок чамдык черлерде суггарылганың темпизи эптежир арга чок оожум болуп турар. Чижээ, суггарар чери хөй болгаш суу белен катпас Барыын-Хемчик районнуң совхозтары өзүүшкүн суггарылгазын деңгүн-не 2643 гектарда чоруткан. Ол — планның 32-ле хуузу. Үк районда совхозтарның шөлдеринге суггарылга чорудар «Суггат» дээр тускай каттыжыышкын база тургустунган болгай. Бо каттыжыышкынның ам чогуур чүнү кылып турары билдинмес-тир. Ооң ыңай Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Баа-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйларында өзүүшкүн суггарылгазын оожум темпилиг чорудуп турарын айтыр херек.

Республикада ниитизи-биле тараа культураларының баштайгы өзүүшкүн суггарылгазын чүгле 765 гектарга (21,7 хуу), картофель болгаш ногааларның — 877 гектарга (37,1 хуу) чоруткан. Мал чеми культураларының суггарза чогуур шөлү 32181 гектар, ооң иштинден 16163 гектарга өзүүшкүн суггарылгазын чоруткан. Ол ышкаш суггарар 8655 гектар кукурузаның 3515 гектарынга өзүүшкүн суггарылгазын чоруткан.

Чайгы өзүүшкүн суггалының болдунар аргазын бүрүзү-биле ажыглаарынче ажыл-агыйларның удуртукчулары онза кичээнгейни салыры эргежок чугула. Ам суггаттың ужур-дузазының дугайын чугаалаан-даа херээ чок. Баан чайын дүжүт алырының чаңгыс магадылалы ол дээрзи бүгүдеге билдингир.

Амгы үеде чорудуп турар бир чугула ажыл болза, куруктурулга андарылгазы болур. Июньнуң ортанга чедир республикада 38828 гектарны куруктур андарган азы планның чүгле 34,2 хуузу. Куруктурулга андарылгазын Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары кончуг озалдалып турар.

ФИНЛЯНДИЯНЫҢ «СУОМЕН СОЦИАЛИДЕМОКРААТТИ» СОЛУНУНУҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: Соңгу Европаның районунга ядролуг чепсектен хостуг зонаны тургузарының идеязын сөөлгү үеде ол районнуң чурттарында идепкейлиг чугаалажып көрүп турар. Бир эвес ындыг зонаны тургузары болдунар болза, оңу Совет Эвилели канчаар көрүп турар ирги?

Харыы: Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузарының аргазы-биле боттарының айыыл чок чоруун быжыглаар, ядролуг дайынны болдурбазы чедип алдынмаан таварылгада ооң халаптыг уржуктарындан кандыг-бир хемчээлге боттарын камгалаар дээн делегейниң аңзы-бүрү районнарының улустарының чүткүлү биске билдингир.

Соңгу Европаны ядролуг чепсек чок зона болдурар дугайында саналды бодунуң чүүлдүг деп көрүп турарының дугайында Совет Эвилели тодаргай медеглээн болгай. Чону ядролуг вулканның шуут-ла кырында чурттап турар Барыын Европаны бодаарга, бо черде өлүмнүг ол чепсек амдызында чок. Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок байдалын быжыглаар болгаш бодур-чогууру-биле дүрүмнүдер болза, чугаажок-ла, эки болур ийик.

Ядролуг чепсек чок зонаның киржикчилери болуп, тодаргайлаарга ядролуг чепсекти бүдүреринден, садып алырындан, боттарының девискээрлеринге тургузарындан ойталаар Соңгу Европаның чурттарынга удур ядролуг чепсекти ажыглавас дугайында хүлээлгени алырынга Совет Эвилели белен. Совет Эвилелиниң ындыг магадылалын ооң киржилгези-биле хөй талалыг дугуржулганы азы зонаның киржикчилери чурттарның иштинден чурт бүрүзү-биле ийи талалыг дугуржулгаларны кылырының аргазы-биле быжыглап болур. Кайы-даа үеде оңу кылырынга белеңивисти база катап демдеглеп каайн. НАТО-нуң ядролуг чепсектиг күрүнелериниң талазындан база ындыг хевирлиг магадылалдарны оларга бээр болза, ол зонаны тургузарының ужур-дузазы ооң киржикчилеринге ам бүрүн ажыктыг болуру чугаажок болбайн.

Айтырыг: Зонага чоок бодунуң девискээринге хамаарыштыр немелде чамдык хүлээлгелерни алырынга ССРЭ-ниң чөпшээрежири ядролуг чепсек чок зонаны тургузарынга дузалаар ийик деп бодал ол зонага кирерине хамаарыштыр Скандинавия чурттарынга чугаалажыышкыннарының үезинде илергейлеттинген. Аңаа идегеп болур ирги бе?

Харыы: Зонага кирген чурттарга удур ядролуг чепсекти ажыглавазының магадылалдары — ол чурттарга кол болгаш чугаажок-ла эң чугула хүлээлге-дир, ындыг хүлээлгени алырынга Совет Эвилели белен. Ынчалзажок Европаның соңгу чүгүнде ядролуг чепсек чок зонага чоок районда бистиң бодувустуң девискээривиске хамаарыштыр өске чамдык хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнүң аргаларын ол хүлээлге чайлатпайн турар. Совет Эвилели ол айтырыгны аңаа сонуургалдыг чурттар-биле чугаалажып көөрүнге белен.

ТЕРГИИН ЭКИ АЖЫЛДААНЫ БОЛГАШ ӨӨРЕНГЕНИ ДЭЭШ

«Коммунистиг тургузуушкун — мырыңай-ла чаа херек-тир. Бистиң аныяктарывыстың мурнунга ол ажыл-херек күжүн шенээриниң делгем оруун ажыдып турар». СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң сөглээн ол сөстери партияның кыйгырыынга ажыл-иши-биле харыылап турар Советтер чуртунуң аныяктарының чүректерин хайныктырыпкан. Бедик бүзүрелди шынзыктырбышаан, совет оолдар болгаш кыстар хамыктың берге дээн черлерге, кодурлүүшкүн, кыптыгыышкын, сорук кириишкин, дыңзыг болгаш билдилиг аныяк холдар онза херектиг черлерге кезээде чеде бээр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Бирги оралакчызы В. В. Кузнецов студентилер отрядтарының бөлүк киржикчилеринге болгаш организакчыларынга ССР Эвилелиниң орденнерин болгаш медальдарын июнь 26-да Кремльге тывыскан.

Студентилерге, техникумнар сургуулдарынга, дээди өөредилге черлериниң аспирантыларынга болгаш башкыларынга, комсомол ажылдакчыларынга Күш-ажылдың Кызыл Туг, Улустарның Найыралы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерин, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш» болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдарны тывыскан. Онгу беш чылда студентилер отрядтарының составынга чедип алган бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни дээш база өөредилгеге, эртем болгаш хөй-нитти ажылынга чедиишкиннери дээш оларга ол шаңналдарны тывыскан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырары партияның, комсомолдуң, бүгү улустуң кол херээ апарган деп, шаңналдарны тывыскан тура, В. В. Кузнецов чугаалаан. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының онаалдаларын күүседир талазы-биле практиктиг ажыл бүгү чурттуң чер болганында эң калбак нептерээн. Партияның планнарын херек кырында боттандырар талазы-биле бүгү чоннуң калбарган демиселиниң мурнуу одуруунда бистиң кайгамчыктыг совет аныяктарывыс чорул турар ол факт онза өөрүнчүг-дүр.

Ажылдың хемчээлдери болгаш өндүр чаагайы аныяктарның сагыш-сеткилинге таарышкан болгаш онаалдалар берге-даа бол, оңу олар күүседип шыдаарлар. Совет аныяктарның алдарлыг эгелээшкиннериниң аразында — студентилер отрядтарының эки-турачы күш-ажылчы, патриотчу шимчээшкини кирип турар.

Чүгле онгу беш чыл планының чылдарында безин студентилерниң шалыпчы коллективтери бистиң экономикавыстың БАМ болгаш КамАЗ, «Атоммаш» болгаш Саян-Шушенск ГЭС, Оскольскиниң электрометаллургия комбинады болгаш Усть-Илимниң ыяш-үлетпүр комплекизи ышкаш ындыг улуг тудугларының ажылдарынга идепкейлиг киришкеннер. Студентилерниң отрядтары Кара эвес хөрзүннүг зонаның, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң шалыпчы тудугларында, бистиң үезистиң өске-даа он-он болгаш чүс-чүс улуг-биче бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында кыптыгыышкынныг, инициативчи ажылдап турарлар.

Бодунуң алыс бүдүжүнүң талазы-биле дайынчы, характериниң талазы-биле эң-не тургузукчу студент отрядтарның шимчээшкини бистиң совет характеривистиң болгаш амыдыралывыстың хевирлериниң мөзү-шынарларын илергейлеп турар-дыр деп, В. В. Кузнецов демдеглээн. Ол шимчээшкинни бистиң партиявыс аныктарның коммунистиг кижизидилгезиниң эки школазы кылдыр бүрүн барымдаалыг санап турар. Студент отрядтарның организакчыларының, комсомол удуртукчуларының сорулгазы — бо чылын эгелеп турар үшкү, күш-ажылчы семестр боттарының ажыл-херээн билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен, политика талазы-биле идепкейлиг кижилерниң салгалын кижизидеринге идепкейлиг идиги бээр кылдыр болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылыры болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыны, бистиң партиявыстың, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чагыы ындыг болгай.

Тайбынның алыс үнезин совет кижилер дыка эки билир. Социалистиг тургузуушкуннуң планнарын херек кырында боттандырарынга ооң кайгамчык чугула ужур-дузазын билип турар деп, В. В. Кузнецов уламчылап чугаалаан. Совет кижиниң эрес-шыдамыккай чоруу, тургузукчу күш-ажылы, ооң чаагай үре-түңнелдери тайбынны быжыглаарынга моон соңгаар-даа кол чүүл болур. Ынчангаш СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле улам-на шиитпирлиг, инициативтиг ажыл, он бирги беш чылдың күжениишкинниг даалгаларын күүседири тайбынның болгаш социализмниң дайзыннарының чимзениишкиннеринге бистиң дээштиг болгаш шиитпирлиг харыывыс болур.

Ленинчи комсомолдуң дайынчы авангарды — студентилерниң күш-ажылчы отрядтары партияның айыткан планнарын боттандырарынга төлептиг үлүүн кирер дээрзинге чигзениишкин чок деп, В. В. Кузнецов онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзиден чүректиң ханызындан изиг байырны В. В. Кузнецов шаңнаткаңнарга чедирген болгаш өөредилгеге, күш-ажылга, СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл-чорудулгага чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов болгаш албанның өске-даа кижилери шаңнаткаңнарга чүректиң ханызындан изиг байырны база чедирген.

(СЭТА).

АРГА-АРЫГНЫ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Бо чылын бистиң республикада кандаашкынның изиг чай бооп турарындан арга-ыяш өрттериниң саны кажангызындан-даа көвүдеп турар. Оларны баш удур илередип, өжүрериниң боттуг хемчеглерин ыяш ажыл-агыйының органнары болгаш арга-ыяштың агаардан хайгаарап камгалаарының ужар чүүл кезээниң парашютистери болгаш десантниктери-даа боттуг хемчеглерни ап турар. Ооң түңнелинде дыка хөй өрт одаглары өжүртүнген.

Республикада өрт одагларын өжүрер болгаш өртү баш удур болдурбас талазы-биле бо хүннерде ажылдың канчаар чорул турарының дугайында Арга-ыяш ажыл-агыйының министерствозунуң арга-арыг камгалалының улуг инженери Виктор Силович КУШНИРДЕН бистиң корреспондентивис чугаалап бээрин дилээн. Ооң чугаалааны болза:

— Чылдың-на бистиң республиканың арга-ыяштыг черлеринге болган өрттерден улус ажыл-агыйы улуг каржага таваржып турар. Бо чылдың кандаашкынныг агаар-бойдузунуң уржуундан өртке удур хемчеглерниң дээштиин чедип алыры онза берге бооп турарын демдеглээр херек. Июнь 23-ке чедир республикага ниитизи-биле муң ажыг гектар арга-ыяштыг черлерни шыва алган 200 ажыг өрт болган.

ССРЭ Конституциязында арга-ыяш дээрге, чоннуң нити байлаа болур деп хоойлужуткан. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде «Арга-ыяшты өрттен камгалаар» дугайында тускай чугаалап турар. Сөөлгү үеде бистиң республиканың тайгаларынарында, арга-ыяштыг черлеринде кижилерниң ажыл-чорудулгазы-биле холбаштыр өрттер хөй бооп турарын демдеглээр ужурлуг.

Бо хүннерде республикада ужен ажыг черде арга-ыяш өртү бооп турар. Өрттерниң хорлаалап, хөй хемчээлдиг черни шыва алыры оңу баш удур илередип, өжүрер хемчеглерни дарый албазындан бооп турары билдингир. Бо талазы-биле хемчеглерни Шагаан-Арыг, Кызыл, Тес-Хем ыяш ажыл-агыйлары кошкак ап чорудуп турар. Чижээ, Кызыл районнуң Чербинин лесничествозунуң харыылап турар девискээринде өрт ам-даа өжүртүнмээн, олче үк чериниң чонун организастаар талазы-биле ажыл чоруттунмайн турар. Ол ышкаш Ак-Дуруг лесничествонуң харыылап турар черлеринде элээн каш өрт одаглары ам-даа өжүртүнмээн. Арыг-Үзүү лесничествозунуң ажылдакчылары база харыысалга чок чорукту болдуруп, өрттерниң улам-на хорлаалап, хөй хемчээлдиг шөлдү шыва алырын болдурган. Хемчик-Аксында, Хүүледе, Кош-Хөл хемнерде өрттер ам-даа кыппышаан.

Республикада бо чылын эрткен чылдыындан хөй өрт бооп турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың март 18-теги № 100 доктаалын ёзугаар республиканың бүгү районнарында тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш өртке удур тускай бөлүктерни тургускан. Арга-ыяшты агаардан хайгаарап, камгалаарының ужар чүүл кезектериниң Тожу, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның төптеринде болгаш Кызылда тургускан, оларның 100 ажыг парашютчулары, десантниктери үзүк-соксаал чок ажылдап турарлар. Ынчалза-даа бо чылдың өрт айыылы улуг байдалында ол бүгү күштер чедишпейн турар.

Өрттерниң санының көвүдеп турары изиг, кандаашкынныг агаардан, а ол ышкаш кижилерниң от-биле серемчилел чок бооп, одагларны өжүрбес, кайы-хамаан чок от шагар, таапкы артынчыларын октаар чоруктардан бооп турар. Ол ышкаш бо чылдың сыын аңнаар үезинде өрттерниң хөй бооп турарын база айтыр херек. Өрт үнген арга-ыяштыг тайгазын черлери колдуунда-ла сыынның девискээрлер бооп турар.

Республиканың аңныыр устывыш ажыл-агый черлери, балык хайгааралының инспекциязы боттарының аңчыларының болгаш балыкчыларының-даа ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны четпес чорудуп турар.

Ыяш ажыл-агыйларының болгаш лесничестволарының ажылдакчылары, ылаңгыя оларның арга-ыяшты өрттен камгалаар талазы-биле специалистери чон ортузунга масса-политиктиг ажылды четпес чорудуп турар. Бо талазы-биле ажыл Туран ыяш ажыл-агыйында чүдээр чорул турар. Өске бүгү ыяш ажыл-агыйларында болгаш лесничестволарда тайылбыр-массалыг ажылдар чогуур негелдеге чедир тургустунмааның айтыр херек. Ооң түңнелинде бо чылын республикада бооп турар өрттерниң үнүп турар чылдагааннарының бирээзи кижилерниң серемчилел чок чоруу бооп турар.

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң өртке удур хемчеглер дугайында айтыышкыны турда-ла, чылдың-на часкы-чайгы үеде аңгыс шөлдерни өрттедирде серемчилел чок чоруктан өрт үнүп, чоогунда арга-ыяштарже чаптылар таварылгалар хөй бооп турар. Чижээ, бо чылын Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң механизаторлары Л. С. Даваа болгаш В. Д. Кинсанның буруузу-биле ындыг өрт үнген. Ол ышкаш Кызыл чурттуг А. И. Торжунуң буруузу-биле Көк-Тейге 15 гектар алаак база өртенген. Май эгезинде Ильинка суур чурттуг Г. Н. Середкин, Г. Ф. Кудрявцев олар арга иштинге аңнап чораш, одаан өжүрбейн каапкан түңнелинде 5 гектар арга-ыяш шөлү узуткаттынган. Ол-ла суур чурттуг пенсионер И. Е. Иродов папирозунуң артыын өжүрбейн орук кыдыынче октапкан түңнелинде 1 гектар арга-ыяш шуут өртенген болгаш күрүнеге 160 рубль хоразал таварышкан. Кундустуг суурнуң чанынга бирги класстың Кийик Салчак оттуг-ыяш-биле ойнап тургаш, арга-ыяштыг девискээрге өрт үндүрген. Ол өрттүң чедирген каражазы 438 рубль болган. Арга-ыяштыг черлерге машина-техниканың айыыл чок чоруун херексевес чоруктан өрттер база болгулаан. Бо чылдың апрель эгезинде 8-ки КМК-ның трактористери Н. Потылицын болгаш В. Дашкевич олар Балгазын ыяш ажыл-агый чериниң тудуг материалдары алыр дээш бар чораш, арга чанынга сес-ле метрге чорул, кывар чүүл төгүлгенинден өрт үндүргеннер. Өрт хып эгелээнин олар көрзе-даа, эзириктиң уржуундан оңу өжүрүп шыдаваанннар. Орук-биле дуу бооп эртип бар чораан автомашина чолаачызы В. Сеферов дүрген хемчеглерни ап, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтан өрт машиназын келдирип, өртү өжүрүп каан.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа чижектерден алгаш көөрге, өрт колдуунда-ла кижилерниң серемчилел чок чоруундан бооп турарын база катап демдеглээр херек. Өрт өжүрүкчүлеринге дузалаарындан чамдык организацияларның удуртукчуларының ойталаар таварылгалары база бар. Чижээ, чоокта чаа Шуурмак девискээринге өрт үнгенде ол чериниң ыяш белеткээр пунктузунуң удуртукчулары ынаар боттарының ажылдакчыларының чоруурун хоруп, «план күүселдези ооң чугула» деп медеглеп турганнар.

Арга-ыяш өрттериниң хоразы кымга-даа билдингир. Өртенген черлерде ыяштарга хоралыг насекомнар тыптыр, кара суглар, хемнер сыгаар, хөрзүн үрелип эгелээр, аң-меңнерниң чиир оъд-сигеннерин, куштарның чуургалыг уялаларын узуткаар. Ынчангаш өрт арга-ыяшка эвес, харын база бүгү улус ажыл-агыйынга улуг хоралды таварыштырар.

Арга-арыг иштинге ажылдап турар кижи бүрүзү, турист болгаш дыштанықчы, аңчы бүрүзү бодунуң мурнунда харыысалганы медереп билген турары чедип алыры чугула. Өртке удур демиселдиң кол чүүлү — оңу баш удур болдурбазының хемчеглерни дээштиг-биле алыры болур.

Бөгүн — Совет аныяктар хүнү

ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ

Совет аныяктар — бистиң Төрээн чуртувустуң келир үези. Бүгү совет оолдар, кыстар ышкаш, бистиң республиканың комсомолчу-аныяктары бо чылдагы байырлалын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирип улуг көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын болгаш делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын изин-биле чүүлдүгзүнүп деткивишаан, партияның херээнге шынчызын база катап илергейлеп турар.

Оон бир кескү чижээ, «Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриотчу шимчээшкинге оларның идепкейлиг киржилгези болур. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудалар болбаазырадыр цегиниң № 1, 4, 5 ээлчеглериниң комсомолчу-аныяктар коллективтери, «Тыва кобальт» комбинатта М. Глазыринниң, Е. Ефименконуң удурткан бригадалары, Кызылдың даараныглга фабриказында В. Шевченконуң удурткан № 2, Улуг-Хемниң райүлетпүр комбинадының мебель цегинде В. Намчылдың, республика типографиязының дептерлээр цегинде Л. Сермавкинаның удурткан бригадалар, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде дагдыныкчылар Е. С. Бияева, Р. Ф. Григорович, М. В. Сафронова, В. Б. Борбак-оол, Н. Оюн олар баштаан штукатур-малярлар коллективтери, Туранның «Сельхозтехника» салбырында А. Сараскин, Садыг министерствозунуң АТБ-зинде Н. Нефедов, Кызылдың № 2 АТБ-зинде Г. Волошин баштаан бригадалар, «Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак, СБФ-лери, Кызылдың «Детский мир» болгаш № 32 магазиннеринде комсомолчу-аныяктар коллективтери, Эрзинниң «Нарын» совхозунуң № 3, 4 хойжу бригадалары, өске-даа аныяктар коллективтери социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

«Большевик» совхозтуң хойжузу В. Куулар, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң механизатору О. Монгуш, «Коммунизмниң херели», «Енисей» совхозтарның саанчылары И. Очур, Н. Притворова, Туранның чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында хеп быжарының мастери Л. Чиркова, «Сукпак» совхозтуң чолаачылары В. Хорошкин, С. Топоев олар ышкаш он-он мурнакчыларга Тываның комсомолу чоргаарланып турар.

Партияның болгаш Ленинчи комсомолдуң кыйгырыы-биле аныяк энтузиастчылар улус ажыл-агыйының чугула объектилерин тудуп, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алганнар. Студентилерниң тудуг отрядтарының дайынчылары, школаларның үстүкү классчыларының күш-ажыл каттыжыышкыннарының киржикчилери өөредилгезин шалыпчы күш-ажыл-биле холбап, онгу беш чылда 35 миллион рубль ажыг түңнүг ажылдарны боттандырган.

Он бирги беш чылда студентилерниң тудуг отрядтары, школачыларның күш-ажыл каттыжыышкыннарының шынар составы улам экижээн. 3 муң ажыг дайынчылыг студентилерниң 55 отряды, 14 муң ажыг киржикчилиг школачыларның 321 күш-ажыл каттыжыышкыннары күш-ажылчы чайгы уддунну организастыг эгелээннер. Бистиң республикадан Краснодар крайже 400 дайынчылар, Волгоград областче — 130 кижи, БАМ-ның тудуунче 50 кижи Совет аныяктар хүнүнүң мурнуу чарывында аъттаныпканнар. Бүгү-эвилелдиң ол шалыпчы ээлчээнге киржири оолдар, кыстарга, школачы аныяктарга ёзулуг байырлал болуп, үр үеде уттундурбас. Чайгы күш-ажылчы уулдунга аныяктарның киржилгези улам быжыгып, калбарзын дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр ужурлуг бис.

Аныяктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының 10 муң ажыг киржикчилери бүдүрүлгениң ажыктыы болгаш ажылдың шынары дээш демиселде хаара туттунган. Онгу беш чылда олар улус ажыл-агыйынга 1,5 миллион ажыг рубльдиң камналгазын чедип алыр арганы берген.

Субботниктерге киржилге — аныяктарга күш-ажылчы ёзулуг байырлал. Республиканың комсомолчу-аныяктар субботниинге бо чылын 20 муң ажыг оолдар, кыстар улуг көдүрлүүшкүн-биле киржип, ол хүнү шалыпчы күш-ажылдың хүнү болдурганнар. Олар республиканың тудуг шөлдеринге сүт-бараан фермаларынга, цехтерге, кыргылда пунктуларынга, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга, мал кажааларының, школалар бажыңнарының, культура-чырдыышкын болгаш уруглар албан черлериниң септелгезинге шалыпчы ёзу-биле ажылдааннар. Субботник үезинде ажылдап алдынган акша-хөреңгини политика база экономика талазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисежип турар чурттарның аныяктары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунче шилчиткен.

Аныяктарның күш-ажылчы, мөзү-шынар, идей-политиктиг кижизидилгезинге оон ролюн бедидери комсомолдуң эң-не чугула сорулгазы болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Съездиниң ол айтыышкыннарынга болгаш «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр аныяктарның марксисчи-ленинчи үзел-бодалын хевирлээрин, партияның херээнге шынчы, Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынак болурунга, амыдыралчы, идепкейлиг турушка оларны кижизидериниң айтырыглары комсомол организацияларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Амгы үеде республиканың ажылчын аныяктарының 97 хуузу политиктиг болгаш экономиктиг, ниити билиг өөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп Ленинчи зачётка киржилге марксисчи-ленинчи теорияны, партияның төөгүзүн болгаш политиказын хандыр өөренир, ону коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле холбаар, бодунуң идейлиг бүзүрелин тодаргай ажыл-херектер-биле хынап көөр арганы аныяктарга берип турар. Доктаамал эртип турар ленинчи кичээлдер, ниитилел-политиктиг номчулгалар, аттестациялар, ниитилел эртемнериниң, ВЛКСМ-ниң болгаш делегейниң аныяктар шимчээшкининиң айтырыгларының талазы-биле студентилерниң ажылдары, үстүкү классчыларның чогаадыглар конкурстары марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле шиңгээдип алырынга оларга дузалап турар. Ол ышкаш эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнары аныяк кижи бүрүзүнге амыдыралдың ёзулуг ханы утказы өөредилге номнары апарган.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары мурнакчы, идепкейлиг күш болуп, Совет Тываның экономиктиг, политиктиг болгаш культура амыдыралынга идепкейлиг киржип келген. Олар бүдүрүлгениң, ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херээн башкарарынга хоочуннардан өөренип турарлар. Чижээ, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң бисте депутаттарының бештиң бир хуузу, чер-чер Советтериниң депутаттарының 32 хуузу аныяктар. Чүс-чүс оолдар, кыстар партия, профэвилел, комсомол, өске-даа хөй-ниити организацияларының, чогаадыкчы эвилелдерниң болгаш каттыжыышкыннарның ажылында идепкейлиг киржип турар. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу К. Хеймерек, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн рудалар болбаазырадыр цегиниң улуг регулировщиги Н. Сарыглар, Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң саанчызы О. Баткар, Эрзинниң «Нарын» совхозунуң хойжузу Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады А. Баянова, Туранның «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы А. Сараскин олар ышкаш аныяк депутаттар күрүнениң ажыл-херээн башкарар улуг ажыл-херекти күш-ажыл-биле холбаштырып, хоочун салгалдың төлептиг салгакчылары болу бергеннер.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында Совет Тываның оолдар, кыстары өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап, боттарының хөй-ниитичи идепкейин илередиринге, эртем-билигни чедип алырынга, мергежилди шилип алырынга, эки дыштанырынга болгаш бүгү салым-чаяаның хөгжүдеринге кызыгаар чок делгем аргаларлыг болуп турар деп бөгүн бүрүн эрге-биле чугаалаар ужурлуг бис.

Республиканың аныяктарының мурнунда шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Аныяктарның иштинде корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер, идей-кижизидилгелиг ажылды чогуур деңнелге тургузар, аныяктарның хостуг шагын, культурлуг дыштанылгазын чөп организастаар, оолдар, кыстарның кижизидилгезиниң чаа-чаа аргаларын ажыглаары комсомол организацияларының чугула сорулгазы болуп турар.

З. ОНДАР,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары.

МЕРГЕЖИЛДИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Кызыл садыгның магазиннеринге аныяк садыгжыларның профессионал мергежилин бедидери-биле «Эң эки аныяк садыгжы» ат дээш конкурстарны эрттирери чаңчыл апарган. 1981 чылда «Эң эки аныяк садыгжы» ат дээш аныяк садыгжыларның конкурзу «Саян» универмагынга болуп эрткен. Конкурска 13 садыгжы киржип, профессионал мергежилиниң талазы-биле күжүн шенешкен.

Конкурстуң негелделери нарын: садыгжының мергежилинге хамаарышкан викторинаның айтырыгларынга шын харыылаар, кижи бүрүзү бодунуң даараан хевин кедип, чыылганнарга бараалгадыр, белеткээн аъш-чемин делгелгелерге салыр, ырлаар, шүлүктээр. Аныяк садыгжылар конкурстуң негелделерин эки күүседип эгелээн. «Саян» универмагының парфюмерия килдизиниң эргелекчизи Г. Люшакова конкурска эшөөрүн мурнап, 1981 чылдың «Эң эки аныяк садыгжызы» атты чедип алган. Анаа бирги черге диплому тывыскан. Маргылдааның ийиги, үшкү черин Т. Комбу биле О. Иконникова олар алган. Садыгжы Р. Куигалай конкурстуң эң аныяк киржикчизи болган.

Л. КОСТЮКОВА.

ЧУРУКТАРДА: конкурстуң тиилекчизи Г. Люшакова; маргылдаа үезинде.
В. ШАЙФУЛИННИҢ фотолары.

Политиктиг болгаш

экономиктиг өөредилге чылы

доозулган

ТҮҢНЕЛ БАГАЙ ЭВЕС

Ажылчы чоннуң коммунистиг ёзуга кижизидеринге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалы партияның бүгү идеологтуг ажылынга чугула документ болган.

Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында чаа дуржулга немежип, чамдык эки ажылдар кылдынган.

1980-1981 өөредилге чылында партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң 19 школазынга 536 дыңнакчы хаара туттунган.

Партия комитеди өөредилге эгелээр мурнунда школалар аайы-биле дыңнакчыларның данзызын тургускаш, пропагандистерни парткомга бадылап турар. Школа бүрүзү 2 пропагандистиг. Баштайгы кичээлдерни организастыг, чаңгыс черге чыып алгаш, илеткелдер кылып турар болгаш эки пропагандистерниң, дыңнакчыларны өртектиг бараан-нар, хүндүлүг бижиктер-биле шаңнап, мактап келдивис. Түңнел кичээлдерге ортумак звенолар болгаш теоретиктиг семинарның киржикчилери зачёттар дужааган. Малчыннарга темалар аайы-биле беседа эрттирдивис.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарынга хамаарышкан 33 айтырыгга зачёттарны июнь 25-ке чедир эрттирген.

Партия чырдыышкыны болгаш экономиктиг база малчыннарга зооветеринарлыг өөредилгелерниң совхозта чоруп турарының дугайында партия комитединиң хуралынга 2 удаа чугаалажып көрген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвүнде экономика кабинединиң дерип тургускан. Шупту школаларның кичээлдериниң эрткениниң медээлерин болгаш дыңнакчыларның кичээлдерге кээп турганының демдеглелин аскылаан. Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Монгуш, Чаш-оол Монгуш, Очур-оол Монгуш болгаш өскелерниң дуржулгазының дугайында, партияның XXVI съездизинге хамаарышкан болгаш тус-тус коллективтерниң социалистиг хүлээлгезин күүсеткениниң дугайында база совхозтуң көргүзүглерин, сан-чурагайларын көргүскен булуңнарны кылгылаан. Экономика кабинединиң эргелекчизинге аныяк коммунист, кол зоотехник Ө. Куулары партком бадылаан.

Партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң перспективтиг планнарын кылган. «Чыраа-Бажы» совхозта бүгү ажылчыннарны экономиктиг өөредилгеге хаара тударының болгаш пропагандист кадрларның белеткелиниң эде көөрүнүң айтырыгларын ында айыткан. Кабинеттерге экономика булуңнарының дериишкиннерин чорудары планнаттынган.

Чыраа-Бажы ортумак школада башкыларның теоретиктиг семинарында пропагандист Д. Демчик, Чыраа-Бажының участок эмнелгезинде пропагандист М. Монгуш, Төп салбырда специалистерниң экономиктиг школазының пропагандизи Ш. Куулар кичээлдерин амыдырал-биле холбап, семинар кичээлдерге көргүзүг материалдарын ажыглап, кызымак ажылдап келгеннер.

Г. КАНЧЫЫР-ООЛ,
совхозта партком секретары.

ХАНЫ БИЛИГЛЕРНИ КӨРГҮСКЕН

«Тыва» совхозтуң партия организациязы бо өөредилге чылында 250 кижини экономиктиг болгаш политиктиг өөредилгеге хаара туткан. Оларның иштинден 25-и тускай эртемниглер, 18-и коммунистер. Чурттакчыларның аразынга өөредилгени оларның тус-тус ажылдап, чурттап турар черлериниң аайы-биле организастаан.

Философия өөренир школага пропагандист Борис Зарзал кичээлдерин эки эрттирген, ында 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын долузу-биле өөреткен. Тускай эртемниглер аразынга экономиктиг өөредилгени совхозтуң экономизи, пропагандист Лудза Айыжы организастыг эрттирип келген.

Дыңнакчыларның аразынга зачёттар дужаалдазын организастаан. Оларны агроном Чылбар-оол Монгуш, МТМ эргелекчизи, Тарачын Тюлюш, бухгалтер Арак Ондар болгаш Владимир Ондар дээш өскелер-даа багай эвес дужаап, анда эки белеткелдиин, билиглиг билиин көргүскеннер.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАЙЛАГНЫҢ ЧААГАЙЫН

1. ОРУК

Июньнуң каас хүннериниң бирээзи. Дээрниң хиндиинде хир чок. Дал дүъш четкелек, а мээн өөрүм аъттаныптарынга белен: мал эмчизи Тамара Ханаевнаның эм-таны барбада суктунган, оон ап чоруур ижиктежээ, аяк-савазы, аъш-чемин машинада чүдүрткен; салбырның эргелекчизи Доой Норбу-Самбууевичиниң малчыннарга чедирер солун-сеткүүлү, оларга үлээр акша-шалыны шыгжаттынган. База катап хынаттынгаш, Час-Адыр кайы сен дээш, хапкан бис.

Кады чораан өөрүм Тамара Анай биле Доой Саая «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының ажылдакчылары дээрзин чугаалап каайн. Оларның-биле кады белен эвес орукту эртим. Ылангыя Барлыктың Казар-Боом кызаазын эртери берге болду. Кедээ талазы — чалым хая, иштии талазы — кадыр эрик. Эрикти чуруктар-биле дескилеп турган даа болза, каш кезек черни чаъс суу кооргалдап каапкан, машина бичии-ле дайгактаар болза... Бо озалдыг орукту «Барлык» совхоз кылыр ужурлуг. Аъттыг, чадаг улустуң, мал-маганның болгаш машина-техниканың шуужар чери бо болгай.

Час-Адыр аксын кевүрүглеп кешкен соонда, узун доъш келир. Ол база-ла берге орук, чаъс-чаашкын соонда олаң чоруур белен эвес. Бо болгаш өске-даа черлерде оруктарны эде кылыры, септээри негеттинип турар.

2. БАШТАЙ УЖУРАШКАН МАЛЧЫНЫМ

Бижиктиг-Хаяның хойжу бригадазының бригадири Салчак Чакыы биле ында мурнакчы хойжу Хомушку Болатка орук ара ужуражы бердивис. Бригадир тайгага үш хонган болду, ам залын кежүрүп алыр дээш, бадып бар чыдар. Ооң аъды чок боорга, Болат ону машина таварышкыже дөгүдүп чоруур бо.

Болат бичиизинден-не адазынынга дузалажып, мал малдаарының чажыттарын биле берген. Ынчангаш бедик көргүзүглерни үргүлчү чедип ап келген. Эрткен чылын чүс хойга онаалтыр 109 хураганны доруктурган.

— Ишкээр ховуда каандаан дээрден башка, бо хем баштарының тайгаларда оъг аажок-тур. Черле чылдың ындыг ийин, ону билир болгаш, хоюмну анаа семиртир кижи мен — деп, Болат чугаалап ор.

Болат бо чылын бир хойга онаалтыр 2,8 килограмм дүк кыргыыр планныг. Ону 3 килограмм чедирерин хүлээнген. Кыргылда эгелээрге, хүлээлгениң канчаар күүсеттингенин билдине бээр.

Ук хойжу Эрзин районнуң келээ ишчилериниң кыйгырыы-биле танышкаш, кыштаанның септелгезин май айда-ла доозуп алган. Ам мал чемин белеткээри арткан.

3. ЧАЙЛАГГА ХУРАЛ

Бижиктиг-Хаяның хойжулары Час-Адырга дөрт чыл бурунгаар чайлаглап эгелээн. Мында ам кыргыыр пунктуну, хой чуур черни болгаш тарып боозадыр пунктуну кылып, бүрүн дерээн.

Бо чылын Час-Адырда салбырның 6800 баш хою, 2700 баш хурагаңы 18 кодаңда чайлаглап турар. Ол аалдарның малчыннары Ак-Кара-Суг аксында кыргылда пунктузунга чыглып келген. Анаа чайлаашкынны организастыг эрттирериниң болгаш кыргылдага белеткелдиң чугаалашкан. Кыргылданы эрткен чылын июль 10-да эгелээн болза, бо чылын оон эрте эгелээрин дугурушкан. Пунктуда 35 хачылыг агрегат база хол хачылыг 30 кижи ажылдааш, бир неделя дургузунда доозар. Ам ында белеткел ажылдары дооступ турар. Маңаа Алексей Хертек, Хомушку Семис-оол ышкаш септекчилер идепкейлиг киришкен.

Бижиктиг-Хаяның хойжулары бо чылын чүс хойга онаалтыр 95 хураганны камгалап алгаш, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир кызыл тугун чаалап алган. Ол тиилелгеге хей-аът кирген малчыннар хойдан-на 2,5 килограмм дүк кыргыыр планын 2,8 килограмм чедирерин хуралга хүлээнген.

Час-Адырга хонган дүневисте аажок сүгүр чаъс чагган. Оът-сиген, ыяш-даш эртен магалыг-ла апарган: өңү бези-силиг, чыды база онза! Чайлагның чаагайын: маңаа барык-ла хүнүң ындыг. Мындыг черге чайлаан малчыннарның чедиишкинниг болурунга бузуревес аргам чок.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ШАРАНУУРЖУЛАР — ШАЛЫПЧЫЛАР

Партияның XXVI съездизиниң мал ажылын шалыпчы фронт кылдыр чарлааның изин-биле деткивишаан, он бирги беш чылды Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң Шаранур хойжу бригадазы чедиишкинниг эгелээн. Бригаданың кежигүннери Бүгү-эвилел социалистиг чарышынга киришкеш, үе-шагның эң-не бергезинде — кылын харлыг, соок кыжын күш-ажылчы тиилелгени чедип алган: чүс хойга онаалтыр 106 хураганны доруктурган. Бо дээрге бистиң районга бо чылын көзүлбээн, а республикада ховар көргүзүг болур.

Чүс хойдан-на 122 хураган! Эрткен чылын чамдык малчыннар чүс хойдан-на 9-11, а ниитизи-биле 34 чедирип турган совхозтуң бир хойжузунуң амгы көргүзүг ол. Районга рекорд тургускан уң хойжу база-ла Шаранур бригадазында. Ол дээрге хоочун хойжу, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи Аичы Бызаакайдыр. Оон ыңай чүс хойдан-на 120 хураган алган Соян Сувак, 118-ти алган Эрензей Дембрел, 116-ны алган Зажитмаа Орус-оол болгаш өске-даа мурнакчылар ол бригадада хөй.

Чылдың баштайгы чартыын бригаданың төрүвес хойлуг малчыннары база чедиишкинниг доозуп турар. Бригадада мал бажы эрткен үеде барык-ла хорамча чок болган. Чеден хар чоокшулаан Сазы Идамдан эгелээш, кедээ Совет депутады Шойдак Доопайга, коммунист Саина Өөлетке болгаш комсомолчу Зина Күр-Седиге чедир мурнакчылар мында база бар. Олар күрүнеге дужаар хойларның ортумак деңзизин 45 килограмга куудулатпазын шиитпирлээннер.

Шарануурнуң хойжулары кыргылдага база багай эвес белеткенген. Ыландыя кыргылда пунктузун сүстүнчек элезинден ногаан ширикче солуй тудуп алганы ажылчыннарга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Черле ынчаш пунктуну дерээни, каастааны мурнуку чылдардан артык. Мындыг черге ажылдаары өөрүнчүг. Хүнде кылыр улуун күүсетпейн турар улустуң барык-ла чогу оон база улуг хамаарылдыг. Өөлет Намзал, Аичы Бызаакай, Сандыкмаа Быжыңды ышкаш бүдүн-чартык, харындаа ийи үлүгнү күүседир кыргыкчылар улам-на көвүдеп турар.

Кыргылда пунктузунда 12 хачылыг агрегат бар. Ону эки ажылдадырга хол-биле кыргыыр он хире кижиниң-биле катай, хүнде 500-600 хой кыргыттынып турар. Моон ап көөрге, кыргыыр ужурлуг 8000 баш хойну он беш ажыл хүнүнде доозуптар арга бар. Ажыл планында ынчаар көрдүнген-даа. Оон соонда хураган кыргылдазынче болгаш хой чуулдазынче кирер. Ынчангаш бо ажыл июль 1-ге чедир доостур.

Кыргыкчыларда социалистиг чарыш бедик деңнелде организастаттынган. Оон түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. А кымның канчаар ажылдап турарын көргүзүг самбыразында хүннүң демдеглеп турар. Бо бүгүнү организастап, ажыл-ишти удуртуп турар харысалгалыг кижилер мында — бригадир Эрзидей Орус-оол биле зоотехник Валентина Бызаакай. Оларның болгаш бригаданың кежигүннериниң демниг ажылының ачызында Шарануурнуң хойжу бригадазының планныг онаалдалары болгаш социалистиг хүлээлгелери долдур болгаш ажыр күүсеттинер дээрзинге чигзениг турбас.

З. УЛЗАҢ-ООЛ.

ШЫНАРЛЫГ ДООЗАР

«Малчын» совхозтуң оргулгазының хөй кезии хой дүгүнден кирер. Ынчангаш совхозтуң ажылчыннары бо хүннерде шудургу ажылдап турар. Оларның мурнунда он бирги беш чылдың баштайгы чылында 39 тонна дүктү күрүнеге садар сорулга салдынган.

Кыргылда пунктуларының бирээзи Каргы хемниң Борбак-Арыгда турар. Ында кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Пунктунуң каасталга, шимелдези база эки. Кыргыкчыларның хүн чуруму, социалистиг чарыштың негелделери, хүн бүрүнүң түңнелдери, лозуннар — шупту бар.

Социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктан үндүрүп турар. Эрткен беш хонукта электриниг хачы-биле кыргыырынга Борис Тейнин, Саяна Саая, а хол-биле кыргыырынга Павел Базак, Иргит Мөңге-Байыр шылгараан. Кыргылдага район төвүнүң организацияларының, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң ажылчыннары база киржип турар. Кыргылданы чогуур үезинде бедик шынарлыг доозар дээш, кыргыкчылар улам соруктуг ажылдап турар.

Х. ЧҮЛДҮМ.

Инициатива болгаш дуржулга

МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ ҮЛЕТПҮРҮ

Казахстанның мал ажылдыглары чыл бүрүде чурттуң эът комбинаттарынга бүдүн чартык миллион баш ажыг бода малды, сес миллиондан хөй хойну дужаап турар. Мал чеминиң баазазын быжыглаары болгаш калбартыры дээш чаа аргаларны база курлавырларны ыландыя кышкы үеде, дилеп тып турар.

САВАНДАН СИЛОС

Чуртта тараа бүдүрүлгезиниң бир улуг черлериниң бирээзи Казахстанда саван хөй деп чүве билдингир. Ону оон мурнунда колдуунда мал кажааларынга чадыг кылдыр ажыглап турган болза, ам ону хоолулуг мал чемнери кылдыр хуулдуруп өөрени берген. Республиканың Эртемнер академиязының микробиология болгаш вирусология институду бактериялыг ажыткыларның элээн каш хевирлерин ажылдап кылган. Саванны ажыткы-биле хөөдерге клетчатка бүдүмелдер чымчаар, целлюлоза чигирже шилчиир, сүт кислоталарының бир хемчээлин көвүдээр. Ынчангаш саванның чемгир шынарлары бедиир. Тургузуг талазы-биле өл-шык черлерниң сигенниң эки дээш сорттарынга чоокшулаар.

Бактериялыг ажыткыны чүгле саванны силостаарда эвес, а терезиннелчек сигеннерни, кукуруза сывын силостаарда база ажыглап турар. Силостаарының технологиязы бөдүүн. Ажыткыны холуурунуң мурнунда саванны ижер дустуг суг-биле шыгы 65 хуу болур кылдыр шыгыдар. Силостай бастырып турар тракторнуң кабина артынга суук ажыткыны чаштырар доскаарны таарыштыр тургузар. 100 тонна саванга 1,5 килограммга кургаг ажыткыны 100 литр сугга ээзилдиргеш чаштырар. Бир-ийи ай болганда силос чедиштир ажыыр. Бир килограмм ажыткыны ажыглаанындан экономиктиг ажык 165 рубль болур.

Казах эртемденнериниң сүмелээни технология-биле бактериялыг ажыткыларны микробиология үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери кылып үндүрүп турар.

МИКРОБТУГ БЕЛОК

Ниити делегей масштабтыг алыр болза, мал чеми белоктарның чедишпези миллион-миллион тонна-биле санаттынар. Чүл дээрге мал чеми тараа культураларында, сигенде, саванда, өске-даа үнүш аймаанда белоктуң бар хемчээли ээвэш, оон ангыда оларда аминокислоталар база чедишпес. Мал чемнериниң хоолузун бедидеринге мал продуктулары черлериг балык, эът-сөөк далганы ышкаш белоктуг болгаш витаминниг немелделер херек. Ынчалзажок оларны хөйнү бүдүреринге аргалар чедишпес боон турар.

Ол байдалды эдериниң аргаларын эртемденнер тыпкан. Тургузуг, шынар талазы-биле мал продуктулары белоктардан дудавас, харын артык хоолулуг микробтуг белокту үлетпүрге бүдүрерин олар сүмелээн.

Микроорганизмнерни аъш-чем эвес чиг-этке — кедээ ажыл-агыйның ыяш ажылдап кылыр, целлюлоза-саазын үлетпүрүнүң артынчыларынга, парафинге, бойдус газынга болгаш өске-даа чүүлдерге өстүрүп болур. Чижээлээрге, Казахстанның эртемденнери чем дрожжилерин хыргыышка өстүрериниң технологиязын чогааткан. Ындыг дрожжилерде белок 50 хуу, оон ангыда витаминнерниң болгаш өске-даа ажыктыг бүдүмелдерниң комплекизи бар. 500 килограмм дензилиг дрожжилер хонукта 50 тонна белоктуг чемнерни хуулдуруп бүдүрер. Чаңгыс тонна кургаг чемгир дрожжилерни бүдүргенинден болгаш ажыглааныдан улус ажыл-агыйжы ажыы 400 рубль болур. Микробиология үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери эрткен чылын миллион тонна кургаг дрожжилерни бүдүрүп үндүрген. Ынчалза-даа мал чеми белоктар ам-даа чедишпес. Ону канчап ажып эртерил?

МИКРОБТУГ БЕЛОКТУ ФЕРМАЛАРГА АЛЫР

Мал чеми белоктарны бүдүрерин ажыл-агыйларга боттарынга суук дрожжилерни ажыглап, тараадан алырын Казахстанның микробиологтары сүмелээн. Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының микробиология болгаш вирусология институдунуң ажылдакчылары мал чемнерин фермаларга дрожжилер-биле ажыдарының технологиязын ажылдап кылган. Ону ажыл-агый бүрүзүнге кылып ап болур.

Көк-тараа, арбай далганын азы чарбазын 5 литр 50-60 градус сугга 1 килограмм кылдыр санаап урар, ол-ла температуразынга 3,5-4 шак тургузар. Оон соонда ону 30-35 градуска чедир соодар болгаш аммоний сульфадын азы мочевинаны, суперфосфатты, хлеб дрожжазин немээр. Ол чүүлдерниң чижек нормазы: 10 килограмм далганга азы чарбага 0,5-0,7 килограмм дрожжи, 1,6 килограмм аммоний сульфады биле суперфосфат (аммоний сульфадының орнунга мочевинаны ажыглап болур). Ол бүгүнү чылыг сугга ээзилдиргеш, белеткеттинген холуксадже далганны уруптар болгаш саванның кырынга агаарны ээзинелдирер насосту ажылдадыр. Ажыышкын 10-12 шак үргүлчүлээр. Оон соонда ниити кемчээлинин 10 хире хуузун савага арттыргаш, өске кезиин малга чем кылдыр бээр.

Савага арткан чүүлдү ажыглап далганныг хоюзугну база катап ажыдар. Температура болгаш агаар байдалын шын сагыыр болза, баштайгы ажыткыны кышкы үени бүгү дургузунда ажыглап болур.

Республиканың ажыл-агыйларында амгы үеде мал чеминиң үш муң ажыг цехтери болгаш комбикорм бүдүрүлгелери ажылдап турар.

Н. МАСЛОВ.
(ПМА).

КӨРГҮЗҮГЛЕР КАНЧАП ЭКИЖЭЭНИЛ?

Партийжи амыдырал

Ээр-Хавак фермазы бо-ла болгай. Эглип-эглип бады келген бичежек хаватар баарында ферма төвүн туткан. Мырыңай хову ортузунда, ол-бо талаларынче хара-кара хараганнарлыг кадар оъттуг шөлдер ужу-кыдыы көзүлбес кылдыр шөйлүп чоруй барган. Тараа, кукуруза, мал чеми тарыыр шөлдер, одарлар делгем. Мыйыстыг бода малдың ёзулуг-ла оран ы.

Мында каш катап чоруп, ферманың ажыл-ижи, амыдыралы-биле танышкан мен. Бо удаада база-ла аңаа бардым.

Ферманың коллективи өңгү беш чылдың планын онаалдазын дөрт чыл он бир айда күүсеткен. Ферма 1980 чылда бир инекке онааштыр 1799 килограмм сүттү саап алган. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 96 тонна сүт садар планын күүсеткен. Ол күш-ажылчы чедиишкиннерни канчап чедип ап турарын фермада партия организациязының секретары, саанчы Роза Хертековна Билчейден сонуургап айтырдывыс.

—Тоску беш чылда бистиң көргүзүглеривис мурнукузундан элээн экижээн-даа болза планнап турганывыска четпейн барган чүве. Ынчангаш өңгү беш чылда республиканың мурнакчы сүт-бараан фермаларының деңнелинге чедир ажылдаар кол сорулганы салган бис — деп, ол чугаалайдыр.

Шак мындыг берге болгаш харысаалгалыг айтырыгны көдүрүп үндүрүп кээрге, аңаа чамдык кижилер удурланып үнген. Оът-сигени элбек районнар дег эвес, силос бар эвес, күс, кыш, час дургузунда канчап инектерни тургузу азыраар бис, хоозун зазаашкын болбас чүве бе моонар сүт дигилеп, дедир сургаарлар тургулаан. Бо айтырыгны партия хуралынга чугаалажып, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр кылыр ажылдарның тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган. Мурнакчы фермаларның деңнелинге чедир ажылдап болурунуң бүгү аргалары, курлавырлары барын коммунистер саналынга бирден бирээ чокка санап чугаалаан.

Хуралга болган саналдарны, шүгүмчүлелдерни амыдыралга боттандырары-биле хемчеглерни кыска хуусаада ажылдап кылгаш, ниити хуралга бадылаан.

Ферманың мурнунда салдынган солгаарлаттынмас сорулгаларны боттандырары-биле партия организациязының дайынчы арга-шинээн, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринче, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хынаарынче, ажыл-ишчилерниң ортузунга идеологтуг, политиктиг кижизидилгелиг ажылды экижидеринче партия организациязы кол кичээнгейни угландырган.

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралдарын белеткээрин болгаш эрттирерин экижидер дээш партбюро кандыг ажылдарны чорудуп турарын айтырдывыс.

—Партбюронуң ажылында ол кол черни ээлеп турар. Хуралга чугаалажыр айтырыгны баш бурунгаар хынамчалыг белеткээр чаңчылдыг бис, аңаа чүгле партбюро кежигүннери эвес, коммунистерниң шуптузун ээлчег ёзугаар киириштирип келген. Олар партийжи даалганы харысаалгалыы-биле күүседип турар. Шак ынчаар белеткеп алырга, чедер, четпестерни бүрүнү-биле илередир, моон соңгаар чедиишкинниг ажылдаарынга дузалаар — деп, партбюро секретары кыска тайылбыр берди.

СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының дугайында коммунистерниң отчеттарын, дыңнадыгларын партия хуралдарынга, партбюрога доктаамал ап турары оларның даандырган ажыл-херээнге харысаалгазын улам бедиткен болгаш ферманың ажылын экижидеринге дээштиг салдарын чедирген. Хуралга коммунистиң ажыл-ижин, амыдыралын, өөредилгезин, хөй-ниитиниң ажылынга киржилгезин, сагылга-чурумун, уругларының кижизидилгезин, партийжи даалганы канчаар күүседип турарын сайгарып көөр. Бир эвес эки ажылдап турар болза, ону канчап чедип ап турарының арга-дуржулгазын чугаалап бээр. Ол өскелерге ажыктыг. Четпестерни илередир, ону эдип алырының сүмелерин бээр, даараазында хуралга оон күүселдезиниң дугайында коммунистерниң дыңнадыын алырын партбюро чурумчуткан. Сөөлгү үеде коммунистер ферма эргелекчизи Матпак Норбунуң, хереженнер чөвүлелиниң даргазы Куулар Чылбактың, комсомол эге организациязының секретары Хомушку Севилдиң болгаш өскелерниң-даа отчеттарын, дыңнадыгларын алган.

Коммунистер кол кичээнгейни сүт саалдазын көвүдедиринче, ажыл-ишчилерниң амыдырал-чурттала азының байдалын экижидеринче угландырган. Кылдынган ажылдар-биле чергелештир ферманың ажылында четпестерни санал бергеннер илереткен. Инектерниң ажаалдазы, чемгерилгезинде, чамдык саанчыларның ажылында бар четпестерни, ферма эргелекчизиниң талазындан удуртулганы, негелдени кошкатканын аңаа айыткаш, ону кыска хуусаада экижидерин М. Норбуга дааскан.

Коллективте профэвилел, комсомол организацияларын, хереженнер чөвүлелин, депутат болгаш улусчу контроль бөлүктерин шуптузун коммунистер баштап турар, оларны дамчыштыр партбюро ажылды удуртуп, доктаал-шиитпирлерниң күүселдезин боттандырып келген.

Фермада депутат бөлүүнүң ажылы багай эвес. Оларның идепкейлиг ажылдап турары күүсеттинген чагыглардан илдең болду. Сөөлгү чылдарда фермада ясли-сад, механизасттаттынган инек кажаазы, эмнелге пунктузу, лаа хевирниң чурттаглга бажыңнары туттунган. Ону соңгукчуларның чагыын барымдаалап кылган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Александра Билчей, улус депутаттарының район болгаш көдээ Совединиң депутаттары соңгукчуларга отчеттарын доктаамал берип турар. Роза Билчей алды чыышты улаштыр район Совединиң депутадынга соңгуткан. Районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күүседиринге ол бичие эвес үлүүн киирген.

Шиитпирлер күүселдезин дээш негелдени күштелдирген коммунистерниң дааган ажыл-херээнге харысаалгазын улам бедиткен, күүсекчи сагылга-чурумун экижиткен.

Кижилерниң билии бедик болган тудум-на салдынган планныг онаалдаларны күүседиринге эң-не идепкейлиг киржип, бүдүрүкчүлүг база чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарлар. Коллективте 47 кижи ажылдап турар, оларның иштинде 20 коммунист бар. Оларның шуптузун өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туткан. Политшколаның, зоовет өөредилгениң кичээлдери үзүктел чок эртип келген. Фермада пропагандист техник Б. Д. Дондуп өөредилге материалдарын коллективтиң, районнуң ажылчы чоннарының ажыл-ижи, амыдыралы, моон соңгааргы сорулгалары-биле холбап, көргүзүг материалдарын ажыглап турарындан кичээлдер солун.

Социалистиг чарышты эки организастаарынче, оон дээштиин бедидеринче партбюро сагыш салып келгени эки көргүзүглерни чедип алырынга дузалап турар. Оон мурнуку одуруунда коммунистер чорун орар. Ферманың саанчыларының, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының аразында чарыштың түңнелин неделя санында үндүрер, аңаа эки кылдынган ажылды мактап демдеглээш, четпестерни илередир, ону эдип алырының хемчеглерин айтыр. Социалистиг чарыштың тиилекчилерин шаңнап-мактаарының хемчеглерин ап турар. Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы-биле ээр-хавакчылар чарыштыг. Күш-ажылчы чарыштың түңнелин квартал санында түңнеп, кайы бирээзиниң төлээлери баргаш, ажылы-биле таныжып, арга-дуржулгазын солчуп турары ажыктыг.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкин ферманың ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган. Фермага коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты 1965 чылда тывыскан. Ажыл-ижинге кызымак, амыдыралга төлептиг 24 кижиге, оон иштинден 17 коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан.

Партбюро планда айыткан хемчеглерни күүседир дээш ферманың коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң күш-ажылын, билиин, мергежилин олче мобилизастап, өңгү беш чылда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырып шыдаан. Роза Хертековна Билчей он чыл партбюро секретарьлап келген бичие эвес арга-дуржулгалыг. Партия хуралдарының доктаал-шиитпирлерин, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырарынга, ферманың ажыл-ижин экижидеринге төлептиг үлүүн ол киирген.

Өңгү беш чылда ферма республиканың мурнакчы фермаларының одуруунче кирген. Коллектив күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии, 1978—1979 чылдарда СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш комсомол обкомунуң дипломнары, ВЛКСМ Төп Комитединиң дөрт вымпели-биле шаңнаткан. Районнуң сүт-бараан фермаларының аразында чарышка доктаамал шаңналдыг черлерни ап турар.

Саанчылар ортузунга социалистиг чарышка Роза Хертековна Билчей бирги черни ээлээн. Өңгү беш чылдың сүт саап алырының планын 1979 чылдың июньда күүсеткен. Эрткен чылын бир инектен 2100 килограмм сүт саап алыр бедиткен хүлээлгени алгаш, ноябрьда 2220 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен.

Төлептиг ишчи чүгле фермазынга эвес, районга саанчылар ортузунга социалистиг чарышка чаңгыс удаа эвес тиилекчи болуп келген. Республиканың мурнакчы саанчызынга санады берген.

Коммунист Р. Х. Билчейни СЭКП обкомунуң кежигүнүнге үш катап улаштыр соңганы аңаа улуг идегелди, бузурелди көргүскени болур. Партия обкомунуң пленумнарынга, республиканың партия активиниң хуралдарынга ол чаңгыс удаа эвес саңал берип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип келген. Оон аңгыда партия обкомунуң берген даалгаларын бедик харысаалгалыы-биле күүседип турар.

Туруштуг коммунистиң, төлептиг ишчиниң, сагыш човангыр кижиниң күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет чазак бедии-биле үнелээш, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шаңнаан.

Роза Хертековна Билчей эки ажыл-ижи, хөй-ниитичи ажыл чорудулгазы-биле дээш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Ферманың коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиит

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга Л. И. Брежневтиң чугаазын база делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын кижи төрелгетенни термоядролуг халаптан чайладырынче база дайынны маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын болдурбазынче угланган кайгамчык улуг ужур-дузалыг документилер кылдыр делегейниң парлалгазы бедик-биле үнелеп турар. Ам делегейде болуушкуннарның байдалы дайын айыылын чайладыр болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш немелде чаа күженишкиннерни негеп турар деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылган ол түңнел Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында база делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга Кыйгырыгда улам чаазы-биле бузурелдиг бадыткаттынган. Тайбыңны хандыгары Совет күрүнениң даштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп келген, болуп турар болгаш болуп артар-даа деп, ГСЧП ТК-ның органы онзалап демдеглээн. Чугаалажыышкыннар кылырынче Совет Эвилели база катап кыйгырган, ынчаарга чугаала

Акы-дуңма чурттарда

ВЕНГРИЯ

• • •

Чепельдиң пөс-таавы фабриказының продукциязы эки шынары-биле ССРЭ-де база сурагжаан. Бүдүрүлгениң коллективи бо чылын Совет Эвилелинче 1,7 миллион дөрбелчин метр пөстү чорударын хүлээнген.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң цехтериниң бирээзинде.

Дьёр хоорайның чурттакчызы Кальман Магаши чарыш машиналарының модельдерин кылырынга сонуургалдыг. Оон сөөлгү үш модельдеринде ырактан башкарар дериг-херекселдерни тургускан, олар шакта 120 километр чедир дүргенниг чоруп болур.

ЧУРУКТА: Кальман Магаши бодунуң модельдери-биле.

МТИ—СЭТА-ның фотолары.

• • •

Бөмбүрзектиң судал

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БОЛГАРИЯ: ИЙИГИ АЭС

Дунай хемниң эриинде Белена хоорайдан ырак эвесте Болгарияның ийиги атомнуг электростанциязының турар черин тевилээн. «Белена-Восток» деп аттыг болур электростанцияга бирээзи-биле 1000 мегаватт күчүлүг атомнуг дөрт реактор турар. ЧССР-де, ГДР-де, ССРЭ-де, ВУР-да туттунган болгаш тургузуп турар АЭС-терде болгаш Болгарияның Козлодуйда туттунган бирги АЭС-тиң «ВВЕР-440» деп реакторларындан ылгалдыг чаа хевириниң реакторларын аңаа тургузар. Баштайгы болгар АЭС дег, Белена чоогунга станцияны Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш инженер дузазы-биле тудуп тургузар.

Чуртта ажылдап үндүрүп турар электри энергиязының 40 хуузун 1990 чылга чедир атомнуг электростанцияларга бүдүрүп үндүрер деп Болгар Улус Республиканың энергетиказының мурнунга тургускан сорулганы күүседиринге чаа АЭС үлүүн киирер.

(София—пресс—ПМА).

КЕРЭЭГЕ АТ С

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиргине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак болгаш Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиргине секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Президиумунуң Даргазы Бабрак Кармаль Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың аразынга найырал база кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганнар.

Ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганы калбартырының кол угланыышкыннарын болгаш делегей харылзааларынга оларның удуртулга болдурар принциптерин 25 чыл хуусаалыг кылдыр чарган керээде айыткан.

Чехословакия болгаш Афганистан быжыг найыралдың база акы-дуңма эп-сеткил катыштырылгазының харылзааларын улам-на ханыладып калбартыр, хамаарышпас чорукнуң, бүрүн эргениң болгаш бот-боттарының иштики херектеринге холгаарлажып кирипшезиниң принциптеринге үндезилээш, кайы-кайызынга дузаламчыны база деткимчени көргүзер деп, керээде айыткан. Күрүне органнарының болгаш ажылчы чоннарының хөй-ниити организацияларының аразынга кады ажылдажылганы, ийи чурттарның улустарының харылзааларынга идиг бээр.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам-на калбартырынга ЧССР-ниң болгаш АДР-ниң бүрүн шиитпирлиин документиде илергейлээн. Национал-хосталгалыг шим

БҮГҮ ДИПТ

БЕЛГРАД. Сугга боду чоруур болгаш көдүртүр краны Риекиниң суднолар бүдүрер черинден сугже эжиндирип чорүткан. Кранының чүък көдүртүр күчүзү — 100 тонна. Судноңу ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар кылган болгаш ону Каспий далайга ажыглаар. Ындыг ам-даа ийи суднолар кылыр дугайында ССРЭ-ниң чагыын судно тудукчулары күүседир деп турар.

Совет Эвилелиниң чагыглары ёзугаар сөөлгү он чылда Югославияның суднолар тудар черлеринге пассажир база чүък дажыглаар он-он судноларны кылган. Совет Эвилели бодунуң ээлчээнде «Ракета», «Метор» деп судноларны Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказынга чорудуп берген.

ЛЮКСЕМБУРГ. Европаның Экономиктиг ниитилежилгезиниң министрлер чөвүлелиниң энергетика министрлериниң деңнелинге ажыттынган сессиязы аңаа чедиишкин чок доозулган. «Нефть банкызының» дугайы дээр айтырыгны аңаа чугаалашкан. Үргүлчү болгулап турар «нефть кризистеринден». Барыын Европаның чурттарын бот-боттарынга нефть бержириниң аргазы-биле камгалаары ындыг банкының кол сорулгазы болур ужурлуг турган.

Ол чурттарның министрлери чаңгыс аай бодалды чедип албаан болгаш ол айтырыгны шиитпирлээрин Европа ниитилежилгелериниң комиссиязының чугаалажып көөрүнге дамчыдып берген.

КАИР. АКШ-тың камгалал министриниң оралакчызы Ф. Карлуччи Египетке барып чораан. Оон аян-чоруунуң сорулгалары болгаш түңнелдери чажыт байдалдыг болуп турар. Ынчалза-жок Пентагонуң бедик албан-дужаалдыг төлээлекчизиниң Египетке барып чораны америк-египет шериг кады ажылдажылгазын калбартырының планнары-биле болгаш Египетке америк боо-чепсектерни бээриниң көвүдедири-биле холбаалыг болган деп, политиктиг хайгааракчылар демдеглээн.

Вашингтон сөөлгү үш чылдарда Египетке 4 миллиард 500 миллион доллар хемчээлдиг шериг «дузаламчызын» бээр бодап турар. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң хамаарышпас күрүнелеринге удур Египетти тепкииш кылыры, аңаа америк хөй боо-чепсекти мөөңнээри Пентагонуң планында көрдүнген.

НАЙРОБИ. Африканың Чаңгыс эви организациязының

хандырарының, ол [illegible] колониализмниң болгаш расизмниң одагларын узуткаарының чугула айтырыгларын хамаарышпас 50 күрүнелерниң удуртукчулары чугаалажып турар болгаш АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң 37-ги сессиязының ажылдап кылган резолюцияларын бадылаар.

Африка күрүнелериниң иштики херектеринге империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың холгаарлап киржиишкининиң күштелген үезинде Африкага тайбыңның болгаш быжыг туруштуг чорукту хандырары, Намибияны хостаары, Чоокку Чөөн чүкте болгаш Африка ээтпээнде байдалды чогумчалыг кылдыр таарыштыр шиитпирлээри, Барыын Сахараның айтырыы — бо болгаш өске-даа айтырыгларны күрүнелер база чазактар баштыңнары чугаалажып көрүп турар.

НЬЮ-ЙОРК. Рейганның администрациязының даштыкы политиказының [illegible] лаазы болуп турар деп, КНО-нуң штаб-квартиразынга организацияның дамчыдып берген медегелинде айыткан.

Сионистиг Израильдиң улуг байлаарының ыйыышкыны-биле АКШ-тың чаа администрациязының Чоокку Чөөн чүкке ужелекчи политиказы чогаалып боттандырып турар. Израильге АКШ-тың шериг дузаламчызын бээр дээш хүн бүрүде американнардан 15 миллион долларны, чылда беш миллиард долларны чазак хавырып ап турар.

КАНБЕРРА. Австралияның транспорт ажылчыннарының профэвилелиниң 50 муң кежигүннери 24 шактыг ниитинационал ажыл соксаашкынын кылган. Ажыл төлевириниң бедидерин, күш-ажылдың байдалдарын экижидерин олар негээн. Ажыл соксаашкынының түңнелинде бүгү чуртка транспорт ажылдаваан.

(СЭТА).

ВЕНАДА УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

ВЕНА. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни бот-боттары түс-тузунда кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң ээлчеглиг пленум хуралы июнь 25-те Венаның Хорфург ордузунга болган, аңаа совет делегациязының баштыңы Н. К. Тарасов чүве чугаалаан.

Оон чугаазының утказын журналистерге совет делегациязының төлээлекчизи таныштырган. Күрүнелерниң чугаалажыышкыннарында киржип турар төлээлекчилериниң кичээнгейин Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыынче совет делегацияның баштыңы угландырган деп, ол чугаалаан. Ол кыйгырыгда тайбыңның салым-чолдарының болгаш күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң талазы-биле ханы сагыш човаашкынны илереткен. Делегейниң чаа дайынны болдурбас дээш бүгү чүүлдерни кылырының эргежок чугулазын сиилап айыткан. Дайын айыылын чайладырының, чазырлыышкынның камгалаарының болгаш ханыладырының аргаларын болгаш чепсек-херекселдерин айыткан.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрери көстүп көрбээн улуг хемчээлге чедип турарының талазы-биле шыңгыы сагыш човаашкынын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң илереткен. Массалыг узуткаашкынның боо-чепсээн көвүдедири уламчылап турар. Барыын Европада, оон иштинде Венага чугаалажыышкыннарның мандалынга дүүштүр келир үедеги кызырлыышкыннарның девискээри кылдыр тодаргайлаттынган девискээрлерде ядролуг чаа ракеталарның шөлдерин белеткеп турар. Төп Европага ракета-ядролуг чаа чепсектерни тургузары ол девискээрге боо-чепсектерни аажок мөөңнээриниң эвээжедириниң дугайында Венада чугаалажыышкыннарның кол идеязынга хора чедирер. Ол чугаалажыышкыннарга тодаргай дугуржулгаларны чедип алырын бергедедир апаар дээрзи мырыңай билдингир.

Совет Эвилели шериг талазы-биле тергиидээн чедип албайн келген болгаш чедип албайн турар дээрзин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында ылап шыңгыы медеглээн. Ол боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң чаа аңгызын бүдүрүүшкүннериниң эгелекчизи болбаан болгаш болбас-даа. Маргылдаалыг айтырыглар чеже-даа чидиг болгаш нарын болза, ам оларны шиитпирлээриниң оон өске угаан-сарыылдыг аргазы чок. Чугаалажыышкыннардан аңгыда, чаңгыс-даа бар арганы хилис эрттирип болбас ужурлуг. Чугаалажыышкыннарга чидирген хүн бүрүзүнде дайын айыылы улгадып турар дээрзин, чугаалажыышкыннарда чаңгыс черге таптаашкын-биле, дэпшилге чок чорук-биле улустар эптежип шыдавас дээрзин медереп билири эргежок чугула. Үе манавас.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни бот-боттары түс-тузунда кызырарының дугайында Венада чугаалажыышкыннарга база кезек дорт хамаарылгалыг. Ол чугаалажыышкыннар сес чыл уламчылап турар, ынчалза-даа келир үеде дугуржулганың дугуржуттунган тексизиниң чаңгыс-даа одуруу мынчага чедир чок. Оон чылдарганы — баштайгы дугуржулганы белеткеп эгелээринден ойталап, ону кылырынга баш удур негелделер салып, чугаалажыышкыннарның өжегээр уламдыктырып турар НАТО чурттарының туружунда. Венада чугаалажыышкыннарга баштайгы тодаргай түңнелдерни чедип алырынга эргежок чугула бүгү чүүлдер шуптузу бар. Хөй чылдардагы күженишкиннерниң түңнелинде билип алырының болгаш харылзажырының элээн калбак бөлүү тургустунган. Социалистиг чурттар боттуг чепшээрешкен саналдарны киирген. Ол саналдар чугаалажыышкыннарның эң чугула айтырыгларын шиитпирлээр арганы берип, баштайгы дугуржулганы саадаашкын чокка ажылдап кылыр болгаш боттандырар аргаларны айтып турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыында саналдарга үндезилээш, совет делегация барыын чүк чурттарындан келген киржикчилерни чугаалажыышкыннарның кол-кол айтырыгларының талазы-биле бот-боттарынга таарымчалыг дугуржулгаларны тывары идепкейжидеринче, ол чугаалажыышкыннарга эргилдени кылырынче, баштайгы дугуржулганы кылырын аажок чоокшулаштыр дээш бүгү боттуунар чүүлдерни кылырынче кыйгырган.

(СЭТА).

КЫДАТТЫҢ ЧӨҢГЭЭЛЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Социалистиг Вьетнам-биле кызыгаарга дүшкүүрлүг чорукту улам-на чидиглеттинерин, республиканың бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун каржызы-биле үрээрин кыдат эрге-чагыргалар үргүлчүлеп турар.

Июнь 12-ден бээр хөй санныг кыдат шериглер Вьетнам Социалистиг Республиканың соңгу девискээринге Лангшон, Хатуен болгаш Хоанглленшон можуларынче үргүлчү шуургу киирип турганын Вьетнамның информация агентизи дыңнаткан. Кыдат шериглер тайбың вьетнам суурларын боолап, тарылга шөлдерин үрегдеп, чурттакчыларның эт-хөреңгизин хунаап ап, дерзии үүлгедиглерни кылганнар.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чепсектиг күштериниң дайынчылары болгаш чер-черниң чурттакчылары кыдат аннук чөңгээчилерге шиитпирлиг ойтур шавыышкыннарны таварыштырып турарын ВИА агентизи демдеглээн.

КАДЫГ-ДОШКУН ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Абаданның, Ноусудтуң, Сари-Поле-Зохабтың, Мехранның, Дизфульдуң болгаш Шуштуң райоңнарында ирак болгаш иран шериглериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннарның болуп турарын Ирактың кол шериг командылалының дыңнадыында айыткан. Абадан—Махшехрниң аразында демир-орук белдиринге шавар халдаашкынны эгелээр дээн дайзының оралдажыышкыннарын ирак шериглериниң сый шапканын ол дыңнадыгда демдеглээн.

Ирактар 670 хире иран солдаттарын болгаш офицерлерни узуткааның кол шериг командылалының дыңнадыында айыткан. Шатт-эль-Араб хемниң кежиглер артиллерия-биле аткылажыышкыннар дүне-даа, хүндүс-даа соксавайн турар.

Хузестан можунуң девискээринде фронтунуң мурнуу талакы участогунга иран шериглер инициативаны холга алганын Иранның чепсектиг күштериниң штавының дыңнадыында айыткан.

ТРУДОВОЙ СЕМЕСТР НА ОТЛИЧНО
ДАЕШЬ БАМ!
КОМСОМОЛ — НЕЧЕРНОЗЕМЬЮ
НЕФТЬ САМОТЛОРА РОДИНЕ!
ЗАДАНИЯ ПАРТИИ ВЫПОЛНИМ
НОВОСТРОЙКИ В СТРОЙ!

Чурукчу И. ОВАСАПОВТУҢ плакады.
«Плакат» деп парлалга чери.
СЭТА-ның фотохроиниказы

[illegible] бригадалар, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде дагдыныкчылар Е. С. Бизяева, Р. Ф. Григорович, М. В. Сафронова, В. Б. Борбак-оол, Н. Оюн олар баштаан штукатур-малярлар коллективтери, Туранның «Сельхозтехника» салбырында А. Сараскин, Садыг министерствозунуң АТБ-зинде Н. Нефедов, Кызылдың № 2 АТБ-зинде Г. Волошин баштаан бригадалар, «Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак, СБФ-лери, Кызылдың «Детский мир» болгаш № 32 магазиннеринде комсомолчу-аныяктар коллективтери, Эрзинниң «Нарын» совхозунуң № 3, 4 хойжу бригадалары, өске-даа аныяктар коллективтери социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип [illegible]. Студентилерниң тудуг отрядтарының дайынчылары, школаларның үстүкү класстыларының күш-ажыл каттыжыышкынының киржикчилери өөредилгезин шалыпчы күш-ажыл-биле холбап, өңгү беш чылда 35 миллион рубль ажыг түңнүг ажылдарны боттандырган.

Он бирги беш чылда студентилерниң тудуг отрядтары, школачыларның күш-ажыл каттыжыышкыннарының шынар составы улам экижээн. 3 муң ажыг дайынчылыг студентилерниң 55 отряды, 14 муң ажыг киржикчилиг школачыларның 321 күш-ажыл каттыжыышкыннары күш-ажылчы чайгы үлдүнүү организастыг эгелээннер. Бистиң республикадан Краснодар крайже 400 дайынчылар, Волгоград областче—130 кижи, БАМ-ның тудуунче

ШЫДЫРААЧЫ

Давид КУГУЛЬТИНОВ.

Хол-шыдыраа качыны Ботвинник дег
Хөлчок көжер кижи-биле ойнаар дизе,
Амыр эвес улуг угаан херек дээрзин
Айтып сургаан ажы чүү боор.
Салым-хуузун, бүгү күжүн мөөңнеп чыгаш.
Чаглажып кирген соонда тулчуушкунга четкижеге
Чаңгыс базым арткан турар.
Маңаа черле согур душ деп чүве турбас...
Маргылдааның сөөлгү хүнү үнүп келди.
Шуглу, берди! Делегейниң чемпиону
Шүгген кижи Рига чурттуг Таль-дыр-ла!
Шүглүп алгаш, чаңып орда магалыг-дыр.
Солун номнар, эш-өөр суг дээш... түңү чок дээр.
Чүгле чаңгыс шыдыраага кезек када
Чоокшулап черле болбас! Шеглээр херек!
Октаргайда шыдыраадан артык солун
Оюн-тоглаа тыппас кижи кайын ол боор!
Баштың мээзи ажылдааштың могапканда.
Магадылап дыштандырар апаар болгай.
«Хостуг шагың чүмү-биле ажыглап ал.
Хомудал чок тудушкан сен» диишкен үннер
Кайыын-тура кыйгыра бээр. Ынчалза-даа
Хандыкшаанда корум-чурум ында калыр
Бажыңынга—Ригага өөр-бүле
Баштактанчып, хөөрежип тургулааннар.
Аяк шайны кудуп алгаш аартай бөөрте
Ала чайгаар шыдыраа-даа бо-ла келир
Карак чивеш аразында өөрүй кааптар.
Хамык чүве уттундурар...
Шалаар, тулаар.

Бир-ле катап шыдыраачы кырган ашчүү
Психиатр эмчи келгеш дилег кылган:
— Шымбай бооп-тур. Өөрүп тур мен... Үүлең бүттү.
Шыдыраага салымныын сактып келгеш,
Шыырак шаңнал челеринге тигзимээн мен.
Ол-даа ханчаар, дузадан кат, эжим Миша.
Шыдыраага хандыкшааштың сагыш аараан
Он чеди харлыг оолак бар, удуп берем.
Шының сөглээйн, «эмнеп» чадап туруп бердим.
Чемпионнар хааны мен деп бодун чарлаар,
Чемиш болбас чүвелер деп хөөрегилээр.
Капабланка, Алехинни ийилдирзин
Хары угда уткан мен деп мактангылаар.
Кужур эжим, кулугурну сылба шаавыт.
Хүрегенге угаан-сарыыл эглир магат.
Таль тургаш каттырыпкан:— Эртем-номга
Бараалгаарын күзээр ийик мен:
Та каш хүн мени дилеп келгенин ол...
Барып-барып ойнай албас кош билбес
Балдырбээжек болак утпас чегенчинин.
Шыдыраага шымбайыңны билир болгаш,
Шыдашпайн, өкпе-баарым өйүп келди.
Эмчи эжи муңгараксап, харыы берген.
— Эжим, ол оол меңээ черле уттурбас-тыр.
Таль чүү боор, сөзүн зээзэп... Эмнелгеге
Дафтазында чедип келген. Арыг-силиг
Соңгаларда чечек-ле хөй: Аарыг кижээ
Чогумчалыг, таарышкыры кончуг болган
Эмчи эжи аарыг улус шинчип турда,
Эжи эттир ыржым черге Таль бодаан:

«Шыны херек. Солуу дарткен кижи-биле
Шыдыраа-даа ойнаваан мен. Кандыг чүвел!»
Эжик хак дээн. Эжи биле демги оглу
Эдержиппен бо-ла келген. Чиктиг сургей.
Дадай эвес, тоор-сестир чүве чок оол
Далаш чокка базып келгеш, саадаплаткан.
Эрин шимчеп, чалгаараксап органзыг-даа.
Эмин эттир, өрүмнээн дег, кайгагылаан.
— Таныжынар!— дээр орта демги оглу
Тальга холун хаан ышкаш сунар болган.
Аткаар дыраан баштың дүгү чагыртпастаан.
Алыйгаштың сирбейгилеп туруп келген...
Арны-бажы чиктиг сургей... Изиг от дег.
Ажыннадыр чартипкен дег кезе кайгаар—
Адаа эвес, дүлгээзиниг көрүш болган!..
Арганзымаар! Ынчалза-даа шилгедексиг.
(«Өршээп көргер, кым-дыр бо чээ?
Өргүн чонум. Паганини эвес ийнаан?»)
— Салыр бис бе? Терге бергеш ойнаксаар мен.
Чаңым ындыг кижи мен— деп, оол сөглээн.—
Кадыг сөстер эдипкен дээш,
Халас бода аазапкан дээш ажынмаңар.
аалааШоп х„ЬЬмпоепоео
Шаап халдап камгаланып ойнаарымга
Шыдыраанын аг-шерин мени дыңнаар...
Шалааш, тулааш туруптсумза —уттурбас мен.
Шыдыраага тиилеттирбес гений мен мен.
Тергени ол эже каапкаш. Ооң соонда
Теве тудкаш, ал каап чыда... Тальче көрген:
— Ийи бодам берип кааштың ойнаар мен...
—дээн.

Улай-улай улус уткаш, демги оолдуң
Ийи караа шагзыраан дег сагындырган...
Улуг эмчи чара кирип:— чок, чо-ок анар;
Оюн чуруму үревес,—деп, санал киргеш,
Бодаларны хөлге катап тиккилеп каан.
— Бодуңар-ла болгааңар— дээш, кылчаш кылдыр
Оол көргеш, шала копкак хүлүмзүрээн—
Ынчалза-даа аалчыны хүндүлээр мен...
Оода-ла агы-биле ойнап көрзүн...
Ону ажыктыг деп сургаар ышкажыгай...
Ынча депкеш, оол аажок шооткан дег.
Тальдыва шивегейлей көргүлеп каан:
Таль анаа пешка ышкаш сагындырган.
«Ынчалза-даа оолда эллеп сорунза бар!
Ында талантының демдээ илдең...»
Шак-ла ынчаар Таль болдааш.
Каш удаа улуп чорза
Кайгамчыктыг кежүн көшкен.
Көк дээрден кылыйтып кээп
Хөвээ тепкен ээн ышкаш, «Паганини»
Шаап халдаап кириплеткеч.
Атыр-латыр демисежип эгелээннер...
Аразында он шаа хире кешту кылган...
Шыдыраанын чемпиону болаларже
Шыгаагылааш, оюн шала узавааңда
Кештүн маңын ылавылап билип аар дээш,
Хөлчок шыңгыы бодангылап олургулаан.
Канчангаштың көрүптерге хенертен-не
Караанга бо уран көштер кестүп келген.

(Уланчылыт).

Матпа ХОМУШКУ очулдурган.

КАИ дыңнадыы

КӨРҮЛДЕ ТҮҢНЕЛИ

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунуң талазы-биле республика көрүлдезиниң айы доозулган. Кандыг-даа ажылдың үре-түңнелдиг болуру аңаа белеткелден, кижилерниң идепкейлиг киржилгезинден кол хамааржыр. Көрүлде айы доозулган болганда ону түңнеп, ооң канчаар эрткенин чугаалажыр үе келген.

Даараазында чижектерге доктаап көрээлиңер. Ай дургузунда транспортту ээрик башкарып чораан 139 чолаачыны КАИ ажылдакчылары туткан. Оларның буруузу-биле 13 транспорт озал-ондаа болган. Ол сан-чурагай дүвүреңчиг.

Автобүдүрүлгелерде, күш-ажылчы коллективтерде тургустунган тускайлаттынган эки тура улусчу дружиналар—КАИ ажылдакчыларының дузалакчылары, олар улуг күш. Эрткен чылын олар орук шимчээшкинин хажыткан чеди муң ажыг таварылганы илеретпен. А бо удаада дружиналар негелдеге дүүштүр ажылдаваан. Май айда 23 албан организацияның дружинниктери дежурныйлаашкынын үскен болгаш үс ажыг дружинник ээлчеглиг хайгааралдарже үнмээн. Чижээ, Кызылдың эът комбинадының, Тыва транспорт эргелелиниң автошколазының, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының автобазаларының дружиналары эрткен айда дежурныйлаар графигин үскен.

Көрүлдениң түңнелдерин үндүрүп тура, ол үениң иштинде болгулаан озал-ондаакка хамааржыр чугаалаары чугула. Республиканың автоорукка рынга майда 31 орук-транспорт озал-ондаа болган, ооң түңнелинде оон 11 кижи амы-тынындан чарылган, 38 кижи кемдээшкинге таварышкан. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээр болза, кемдээшкинге таварышкан кижилерниң саны чеди кижиге өскен. Автотранспорт озал-ондааның саны Барыын-Хемчик, Өвүр районнарда көвүдээн. Кызыл хоорайда болгаш арткан районнарда автотранспорт озал-ондаа эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге элээн кызырылган.

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунуң талазы-биле республика көрүлдезиниң үезинде КАИ ажылдакчылары республиканың улуг трассаларынга, автоорукларга чолаачыларның ажылын хынап, рейдилерни, хыналдаларны доктаамал чорудуп турган. Хыналда үезинде чүгле орук-патруль албанының ажылдакчылары орук шимчээшкининиң чурумун хажыткан ийи муң чыгын таварылгаларны илередип демдеглээн. Ооң-биле кады автобүдүрүлгелерге профилактиктиг хемчеглерни чорудуп, орук шимчээшкининиң дүрүмнеринге хамаарышкан хөй санныг лекция, беседалар номчуттунган. Республиканың кинотеатрларынга, культура бажыңнарынга орук шимчээшкининиң дүрүмнеринге хамаарышкан темалыг 500 ажыг кинофильмнерни көргүскен. Чижээ, Кызыл хоорайның «Пионер» кинотеатрының дирекциязы КАИ ажылдакчыларынга улуг дузаны көргүскен. Бо кинотеатрга орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунга тураскааткан неделяны организастаан. Сеанс эгелээриниң мурнунда орук шимчээшкининге хамаарышкан лекцияларны номчуп турган.

Республиканың чамдык районнарынга белеткелдиң кошкак болганындан көрүлде негелдеге дүүштүр эртпээн. Ылаңгыя ажыл-агыйларга профилактиктиг хемчеглер ээзин чоруттунган, чамдык районнарга рейдилер шуут организастаттынмааны айтыры чугула.

Политиктиг болгаш

экономиктиг өөредилге чылы

доозулган

ТҮҢНЕЛ БАГАЙ ЭВЕС

Ажылчы чонну коммунистиг ёзуга кижизидеринге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалы партияның бүгү идеологтуг ажылынга чугула документ болган.

Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң системазында чаа дуржулга немежип, чамдык эки ажылдар кылдынган.

1980-1981 өөредилге чылында партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң 19 школазынга 536 дыңнакчы хаара туттунган.

Партия комитеди өөредилге эгелээр мурнунда школалар аайы-биле дыңнакчыларның данзызын тургускаш, пропагандистерни парткомга бадылап турар. Школа бүрүзү 2 пропагандистиг. Баштайгы кичээлдерни организастыг, чаңгыс черге чыып [illegible] дерип тургускан. Шупту школаларның кичээлдериниң эрткениниң медээлерин болгаш дыңнакчыларның кичээлдерге кээп турганының демдеглелин аскылаан. Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Чола Монгуш, Чаш-оол Монгуш, Очур-оол Монгуш болгаш өскелериниң дуржулгазының дугайында, партияның XXVI съездизинге хамаарышкан болгаш тус-тус коллективтерниң социалистиг хүлээлгезин күүсеткениниң дугайында база совхозтуң көргүзүглерин, сан-чурагайларын көргүскен булуңнарны кылгылаан. Экономика кабинединиң эргелекчизинге аныяк коммунист, кол зоотехник Ө. Кууларны партком бадылаан.

Партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелериниң перспективтиг планна-[illegible]

ВОЛГОГРАДЧЕ ЧОРУПКАН

Республиканың школачылары чайгы дыштанылгазын солун, хөглүг, ажыктыг кылдыр эрттирип эгелээн. Оларның чамдыктары дыштанылганың болгаш күш-ажылдың лагерьлеринде, а өскелери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар.

Кызылда Ада-чурт дайынының маадырлыы-биле мөчээннерге тураскаалдың чанынга Волгоград областың кодээ ажыл-агыйынга үлүүн киирер өөреникчилерниң күш-ажыл бригадазын үдээриниң байырлыг митингизи болган соонда, школачылар автобустарга олуруп-каш, узун орукче чорупканнар.

Ол бригада Бай-Тайга, Таңды, Эрзин болгаш өске-даа районнарның школаларының 9—10 класстарының 136 өөреникчизинден тургустунган. Оларны башкы А. Бойко удуртур.

Адаларының күш-ажылчы болгаш дайынчы оруун салгаан школачыларының күш-ажылчы бригадазының кежигүннери Волгоград областың кодээ ажыл-агый ажылдарынга боттарының үлүүн ийи ай хире үениң дургузунда киириштирбишаан база ооң тураскаалдыг, төөгүлүг черлери-биле таныжып, солун ужуражылгаларны кылырлар.

Бистиң корр.

В. ШАЙФУЛИННИҢ «Пионерлер чайының кыйгызы» деп фотоэтюду.

телевидение

ИЮНЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 9.05 — «Оттурукчу». 9.35 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 10.35 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 11.50 — «Совет Эвилелин даштыкы аалчыларының көргени-биле». 12.05 — «Кодээниң ажыл-ижи». 13.05 — «Бөгүн—Совет аныяктарның хүнү». 13.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.45 — «Бүгү суурга кескү» деп документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — К. Чапек —«Макропулостуң херекселн». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичө театрының фильм шиизи. 16.30 — «Ыры кижилен чарылбас». 17.15— Мультфильмнер программазы: «Уруг болгаш алыг», «Даарта даарта-ла болгай», «Чырыткы шарик». 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Мээң черим». Хөгжүмнүг телефильм. 18.50 — Г. Котовскийниң төрүттүнгеней хүнүнден бээр 100 чылынга. «Котовский». Уран-чечен фильм. 20.00 — «Кино-аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.36 — Футбол дончулалы. 22.05 — 23.15 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер». Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кижи болгаш хоойлу». 14.50 — Фильмнерни — уругларга. «Шалын». Уран-чечен телефильм. 16.00— Кара боолаарынга ССРЭ-ниң чемпионаты. 16.25 — «Тайжы болгаш үш эмнекчилер дугайында тоол». Мультфильм. 16.35 «Кампучия: өлүм соонда амыдырал». Документалдыг телефильм. 17.25 — «Ийи капитан». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серизы. 18.50 — «Эш-өөрлер дугайында». Фильм-концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Валя угбайның чугаалааны». 20.15 — Чиик атлетикага делегей маргылдаазы. ССРЭ биле ГДР-ниң шилиндек команда ларының ужуражыышкыны. Тбилисиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Маңаар бис, ээп кел». Уран-чечен телефильм. 22.40—23.05 — Кара адарынга ССРЭ-ниң чемпионаты.

ИЮНЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги фильм. 1-ги серизы. — «Ленинград метроному». 10.40 — «Кино-аян-чоруктарының клуву». 11.40 — Медээлер. 11.45 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы 15.40 — «Хөглүг маргылдаалар». 16.15 —Н. Тихонов. «Үелер болгаш оруктар». Телефильм. 16.55— «Авамның школазы». 17.25 — Д. Б. Кабалевскийниң Москваның В. И. Ленин аттыг башкы институдунуң студентилери-биле ужуражыышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45— «Тельпосилтиң электеринде». Документалдыг телефильм. 19.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекизиниң дугайында. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрофикация министри П. С. Непорожний киржир. 19.40 — «Айдында беседалар» деп фильм-шииниң баштайгы көргүзүлгези. В. Шукшинниң рассказтарынга ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичө театрынга тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Айдында беседалар» деп шииниң уламчызы. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — С. Соловейчик — «Чеди хаттар бөлүү». Телешии. 1-ги, 2-ги төөгүлер — «Соңга», «Чугаалар». 13.30—Балет, артистерниң делегейниң IV хыныкурузунуң түңнел концерти. 16.00—17.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.00 — Фильмнерни — уругларга. «Корабльге парустарның дерээ чүл». 17.10 — «Кызээде чыскаалда». Уран-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ийбилиг экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кырган шейхтиң дээрбээ». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.00 — Найыралдыг чурттарның парашют спортунуң талазы-биле чемпионаты. Вильнюстан дамчыдылга.

Айтырыңар, харыылап берээл

ТӨРЕЛ КИЖИЛЕР БОЛГАШ ӨГ-БҮЛЕ

«Төрел кижилер өгленип болур бе? Амгы үеде чоок төрел кижилерниң өг-бүле туда бээр таварылгалары база турар-дыр. А шаандагы тыва улус 1, 2, 3, 4 дугаар төрел бөлүүн кончуг сагыыр турган дээрзин билир мен. Бо айтырыымны ылаңгыя медицина талазы-биле тайылбырлап бээрин дилеедим» — дээн чагааны Барыын-Хемчик районда Б. Саая редакцияже бижип чоруткан.

Аңаа харыы кылдыр медицина эртемнериниң доктору Л. З. Казанцеваның болгаш медицина эртемнериниң кандидады В. Ч. Петровтуң 1980 чылдың № 3 «Здоровье» журналга парлаттынган чүүлүн дараазында кызырып киирдивис.

Төрел эвес кижилер аразында өг-бүлелерге бодаарга, төрел кижилерниң өг-бүлелериниң уруг-дарыы салгал дамчыыр аарыглардан хөй аарыыры шагдан-на билдингир. Төрел кижилер өгленирге оларның келир үелеги салгалынга багай салдарлыг дээрзин ызыгуурлуг хааннар, байларның амыдырал-чуртталгазы көскүзү-биле херечилеп турар.

Амгы үениң бир делгерэңгей ырында ырлажып турары ышкаш «чаңгыс-даа хаан ындыг-биле өгленип шыдавас» чораан. Өгленииштирер оолду азы кысты дүжүлгеге саадаар ёзулал ёзугаар, оон мурнунда-ла төрелдежип калган хөй эвес санныг бай-шыдалдыг өг-бүлелер иштинден шилип алыр турган. Шак ындыг өг-бүледен тудуу, угааны четпес ажы-төл төрүттүнер. Специалистерниң санап турары-биле алырга, чогум-на ол чылдагаан-биле египет фараоннарның ызыгуур салгаар, бир салгалдан дараазындагызынче кады төрээн оол, кысты өгленииштирер чоруу соксаан.

Кажан бир шагда эрткен үелерге бодаарга, амгы үеде төрел кижилер аразында өг-бүлелер көскүзү-биле эвээжээн: Европада болгаш Соңгу Америкада бир хуудан ашпас. Азияда оларның саны оон хөй-даа болза база-ла эвээжеп турар.

Даглыг черлерниң, ырак ортулуктарның турум бөлүк чурттакчыларының аразынга төрел кижилерниң өг-бүле болуру чайлаш чок. Ындыг янзылыг хоорук амыдыралга база чамдык черлерде артканнар. Чижээлээрге, Швейцарияның, Мурнуу Американың девискээринде бар.

Шак ындыг төрел бөлүктерниң аарыгларын өөренип көрүп турган шинчилекчилер оларда салгал дамчыыр аарыглар хөй дээрзин демдеглээннер. Оларның аразында хөй кезиинде-ле медели четпес дыр сайзыраваан, чугаазы багай, төрүмелинден [illegible] организминде будумелдиг [illegible] чулгазы шын эвес кижилер бар болган.

Чамдык чоок төрел кижилерниң өг-бүлелериниң ээлери ийлээ кадык турбуже, чүге ажы-төлүнүң кадыы багай төрүттүнерил? Оон чылдагааны организмниң геннериниң өскерлиишкиннеринден тыптыр тускай салгал аарыгаары бар болуп турарында.

Өгленип турар ийи кижиниң төрелдешкээ чоок болган тудум, оларның ниити ада-өгбелериниң геннери кайызындан-даа бар боор болуру улам айыылдыг. Чогум-на ынчангаш дыка хөй чурттарның хоойлу-дүрүмүнде бирги черлениң төрел кижилериниң аразында өг-бүле болуруп хоруп турар. Элээн ырак төрел кижилерниң өгленирин хорувайн турар. Ынчалза-даа чамдык чурттарда ындыг өг-бүлелерни белин кызытаарлап турар.

Бистиң чуртта чүгле чоок төрел кижилерниң (ада-иеле-ри-биле ажы-төлү, кады төрээн алышкылар база угбашкылар), ол ышкаш долу эвес кады төрээн (аңгы адалыг азы авалыг) кижилерниң өгленирин чөпшээревес. Ийи, үш салгал ажылдыр алышкылар азы угбашкылар болгаш ырак төрел кижилер хоойлу-дүрүм ёзугаар өгленип болур. Ынчалза-даа шак ындыг хамаарылгалыг кижилер өгленир мурнунда эмчи-биле сүмележип алыры артык эвес.

Кижи төрелдериниң дугайында болдунар шаа-биле хөй билир болуру черле чугула: «доора дургаар» төрел харылзааларын, азы ийи, үш ада дамчыыштыр акыларын, угбаларын, дуңмаларын, ол ышкаш «узун дургаар» — адазы, оларның акы, дуңма, угбаларын, кырган-ачазы, кырган-авазы, оон-даа кырган-нарын хандыр билири чугула. Ол төрелдери кандыг аарыгдан аарып, кайы-хире назылап чорааны, чүүден өлгенин билири база чугула.

Сөөлгү үеде өскерлиишкинниг чажыт геннерин илередип тывары шенелделерин медицина кылган.

Төрел кижилер өгленирге оларның келир үелеги ажы-төлүнге кандыг салдарлыг болуру аңгы-аңгы (янзы-бүрү) болганда, тускай эртемниг кижинин сүмезин алыры кончуг ажыктыг.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге эвээш чаъс чаар, агаарның температуразы 18—23 градус болур, хат чоорту дыңзааш, секундада 20 метр чедер. Кызылга шокар булуттаар, чаъс чагбас, агаар 21—22 градус изиир, секундада 9—14 метр чедип турар хат чоорту 15—20 метр чедир дыңзыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮНЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бистер ышкаш, ындыглар!» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 9.03, 17.40, «Кайгамчык чараш Василиса» 13.[illegible] «[illegible] демде Висла чедир» (2 сериялыг) 14.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Холуң кодур!» 10.00, 11.40, «Билдинмес кижиниң тоолчургу чугаазы» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ада-чуртка бараан болбушаан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ынакшылдың мөңге тоожузу» (2 сериялыг) 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

ИЮНЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дүне болган таварылга» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чарашпай болгаш маңгыс» 9.30, 11.20, 15.30, 17.20, «Бистер ышкаш, ындыглар» 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Билдинмес кижиниң тоолчургу чугаазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның Сарыг-Септе ыяш белеткээр пунктузунуң Сизимде участогунга түр болгаш доктаамал ажылдары-биле дараазында мергежилдиг ажылчыннар негеттинип турар:

Трактористер, ыяш ужуруукчулары, будук аштакчылары, пилорама ажылчыннары, хар саар ажылдар кылыр ажылчыннар.

Доктаамал ажылдаары-биле келгеннерни, өг-бүле чок кижилерни Каа-Хем районнуң Сизим суурга бажың-биле, общежитие-биле хандырар. Ажылды кылганын баримдаалап шаңнал-биле төлээр.

Айтырар адреси: Кызыл хоорай, Чулдум кудумчузу, 2 «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның кадр килдизи азы Каа-Хем районнуң Дерзиг-Аксы суурда ыяш белеткээр пункт.

Редакцияның адрези:
Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьятның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-[illegible], пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 1555.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01144.